

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ІЗМАЇЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Кафедра загальної педагогіки, дошкільної, початкової та спеціальної освіти

**ФОРМУВАННЯ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ У
МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ШЛЯХОМ
ВИКОРИСТАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ПЕДАГОГІЧНИХ
ТЕХНОЛОГІЙ**

Кваліфікаційна робота здобувача
освітнього ступеня магістр
спеціальності 013 Початкова освіта
освітньої програми Початкова освіта.

Позашкільна освіта

Чурач Марії Сергіївни

Керівник ст. викл., к.п.н. Холостенко Ю.В.

Рецензент к.п.н., доц.. Драгієва Л.В.

Робота допущена до захисту

на засіданні кафедри загальної педагогіки, дошкільної, початкової та спеціальної освіти

протокол № 6 від «03» листопада 2019 р.

Завідувач кафедри

к.п.н., доцент Іванова Д.Г.

(підпис)

(прізвище, ініціали)

Робота пройшла публічний захист

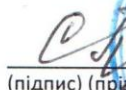
на відкритому засіданні ЕК

«20» січня 2020 р.

Оцінка 93 відмінно

(за національною (Кількість балів) шкалою)

Голова ЕК

С.Д. Пенькова С.Д.

(підпис) (прізвище, ініціали)

ЗМІСТ

ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ I. НАУКОВО-ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ІННОВАЦІЙНИХ ПЕДАГОГІЧНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ТА ФОРМУВАННЯ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ ДИТИНИ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ.....	8
1.1. Особливості розвитку учнів молодшого шкільного віку.....	8
1.2. Інноваційні педагогічні освітні технології в навчанні	13
1.3. Формування творчих здібностей та розвиток творчого мислення молодшого школяра	18
Висновки за розділом I.....	24
РОЗДІЛ II. МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ФОРМУВАННЯ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ПІД ЧАС ВИКОРИСТАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ПЕДАГОГІЧНИХ ТЕХНОЛОГІЙ	26
2.1. Використання інноваційних педагогічних технологій на уроках у початковій школі	26
2.2. Розвиток творчої уяви і фантазії молодших школярів	41
2.3. Мультимедійні технології як засіб розвитку творчих здібностей дітей молодшого шкільного віку.....	51
Висновки за розділом II	59
РОЗДІЛ III. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ РОЗВИТКУ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ШЛЯХОМ ВИКОРИСТАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ПЕДАГОГІЧНИХ ТЕХНОЛОГІЙ	60
3.1. Первинне дослідження рівня розвитку творчих здібностей молодших школярів. Проведення констатуючого експерименту	60

3.2. Впровадження заходів із залученням інноваційних педагогічних технологій. Проведення формуючого експерименту	70
3.3. Аналіз ефективності впроваджених інноваційних педагогічних заходів. Проведення контрольного експерименту	74
Висновки за розділом III.....	79
ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ.....	80
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	83

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. В наші дні людина з такими рисами характеру, як-от: активна, ініціативна, самостійна, творча – максимально задіяна в сучасному суспільстві. На ці якості людини стали звертати більше уваги, ніж на знання і вміння. Піддалися змінам цінності суспільства, що призвело до потреби змін системи шкільної освіти. Державний освітній стандарт для початкової школи, зокрема впровадження Нової української школи (НУШ) в першу чергу орієнтовані на розвиток особистого «Я» учня початкової школи, віддалення від стандартного мислення, розвиток творчості учнів[30, с. 63].

Питання рівня розвитку творчості особистості в психолого-педагогічній літературі стоїть в центрі уваги, досліджується та аналізується. Але і нині воно є і теоретично, і практично невирішеним. Різноманітність факторів, що дають оцінку походженню і прояву творчості, зумовлює шляхи подолання проблеми. Дж.Гілфорд, Є.Торренс і інші зарубіжні психологи творче мислення постійно переплітають з терміном «креативність», розглядаючи її як мислення, яке спрямоване на винахід і втілення нових ідей. У вітчизняній психології питання розвитку креативних здібностей стає проблемою продуктивного мислення на відміну від репродуктивного.

Особливо хочеться відзначити роботи А.Матюшкіна, В.Дружиніна, Д.Богоявленської, І.Лернер, Я.Пономарьова. Так, з точки зору Д.Богоявленської, творчість – це ситуативно нестимулююча активність, яка виявляється в прагненні покинути кордони поставленого питання. У дослідженнях В. Дружиніна, творче мислення – це певна модель мислення, яка співвідноситься з трансформацією знань. За теорією Я.Пономарьова, зміст творчого мислення підводиться до інтелектуальної активності і сензитивності до вторинних витворів людських діянь. С. Літке, вважає, що діти в ході творчості виводять зовсім нове, при цьому показує власну оригінальність [26, с. 52].

На сучасному етапі в системі освіти відбуваються суттєві зміни: впроваджуються новітні технології в навчанні. Разом з цим у учнів був виражений високий рівень шкільної тривожності, шкільні неврози [1, с. 27]. Виходячи з цього стала особливо актуальною проблема впливу шкільного навчання на винятковість індивідуальності учнів. Структура навчання, зважаючи на психологію учня, є достатньо сильним чинником покращення та пристосування до соціального середовища. У віці молодшого школяра навчання є головним, що і визначає подальший психічний розвиток. Емоційне благополуччя дітей початкових класів також залежить від успіхів і невдач в цій діяльності.

Незважаючи на те, що є роботи, які присвячені вивченню творчої активності, творчого мислення людини, нами не було знайдено комплексного вивчення перебігу формування талантів у дітей початкової школи шляхом застосування новітніх педагогічних технологій. Все це й зумовило вибір напрямку дослідження та робить обрану нами тему досить актуальною.

Мета дослідження – теоретично дослідити та обґрунтувати шлях становлення творчості дітей молодшого шкільного віку за допомогою інноваційних педагогічних технологій.

Завдання дослідження:

- 1) Привести характеристику особливостей розвитку дітей початкової школи та розглянути інноваційні педагогічні освітні технології в навчанні;
- 2) Визначити винятковість розвитку творчого образу і фантазії дітей та описати процес застосування мультимедіа-технологій, як засобу становлення творчості дітей початкової школи;
- 3) Описати результати первинного аналізу ступеня розвитку творчих здібностей учнів; описати проведення констатуючого експерименту;
- 4) Розглянути процес впровадження заходів із залученням інноваційних педагогічних технологій;

5) Проаналізувати ефективність впроваджених інноваційних педагогічних заходів; проведення контрольного експерименту.

Об'єкт дослідження – розвиток творчого мислення.

Предмет дослідження – роль інноваційних технологій у ході розвитку творчого мислення молодших школярів.

Гіпотеза дослідження полягає у твердженні: при використанні інноваційних методів в ученні молодших школярів можна досягти не малого ступеня розвитку їх творчого мислення.

Методи дослідження, які нами були застосовані в роботі, наступні: аналіз спеціальної та методичної літератури за темою дослідження, синтез та структурування даних, педагогічний експеримент, спостереження, тощо.

Практична значущість дослідження полягає у розробці та апробації експериментальної програми запровадження інтерактивних технологій у навчально-виховний процес початкової школи, яка може бути використана для поліпшення адаптивного режиму керування діяльністю педагогів. Провідні постанови можуть бути визнані педагогами, адміністраціями навчальних закладів, а також для використання у роботі по підготовці кваліфікаційних робіт.

Апробація результатів дослідження:

1) Виступ на конференціях: XIII Міжнародна науково-практична інтернет-конференція «Проблеми та перспективи розвитку сучасної науки в країнах Європи та Азії» та IV Всеукраїнська студентська науково-практична конференція «Науковий пошук студентів XXI ст.: актуальні питання гуманітарних і соціально-економічних наук».

2) Публікації: «Розвиток творчого потенціалу засобами мультимедії» та «Розвиток креативності дітей молодшого шкільного віку»

Структура роботи: вступ, основна частина, яка складається з трьох розділів, висновки за кожним розділом, загальні висновки, список використаних джерел, що містить у собі 52 позиції та 5 додатків. Робота представлена у текстовому форматі на 92 сторінках.

РОЗДІЛ І. НАУКОВО-ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ІННОВАЦІЙНИХ ПЕДАГОГІЧНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ТА ФОРМУВАННЯ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ ДИТИНИ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

1.1. Особливості розвитку учнів молодшого шкільного віку

Для молодших школярів притаманна дружелюбна енергійна поведінка. Найкраще сприйняття інформації на уроках залежить від комфортних умов, які створюються для дитини. Саме на цей період шкільного життя діти найбільше переживають та можна простежити нестабільний психічний стан [5, с. 4]. Дані явища порушують психічний розвиток, викликають труднощі у навчальній діяльності як у здорових школярів, так і у школярів з хронічними захворюваннями, учнів однієї і тієї ж школи. Статистичні дані вказують на те, що кількість учнів, які мають певні проблеми зі здоров'ям за останні роки значно зросла. Третина дітей, що йде у перший клас, страждає хронічними захворюваннями.

Період початку шкільного навчання є одним із основних етапів розвитку людини. Даний період найбільш глибоко і змістовно представлений у роботах А.Дусавіцького, А.Занкова, А.Маркова, В.Давидова, В.Репкіна, Г.Цукерман, Д.Ельконіна, Е.Кравцової, І.Славіної, Л.Божович, Ю.Полуянова, та інші. Основним різновидом заняття для дитини початкової школи є шкільне навчання. У школі, за порівняно недовгий відрізок часу учень має засвоїти низку знань, при цьому використовуючи не лише пам'ять, а і ряд необхідних розумових дій [6, с. 103].

В даному віці також відбувається бажання, яке є початком формування та становлення внутрішніх функцій особистості. У дітей молодшого шкільного віку довірливість виявляється тільки в поодиноких ситуаціях. Загальновідома гострота і свіжість його сприйняття, допитливість, яскравість уяви. Пам'ять набуває насиченого вираження особистості. Зміни в області пам'яті пов'язані з тим, що учень, в першу чергу, намагається усвідомлювати

особливе мнемічне завдання, він виділяє його серед всяких інших. По-друге, у віці молодшого школяра суттєво розвиваються механізми запам'ятовування.

Як бачимо, можливості дітей на початку навчання досить великі. Виникають і елементарні індивідуальні якості: діти до часу вступу до школи вже показують завзятість, самостійність, намагаються самостійно знаходити відповіді на поставлені ними ж питання, аналізують та дають свою оцінку вчинкам, відчувають відповідальність та виявляють розуміння обов'язку. Все вищезазначене стосувалося об'єктивної психологічної адаптації дитини до навчання у школі. Але слід підкреслити і іншу сторону – суб'єктивну психологічну готовність: бажання і прагнення вчитися в школі, своєрідну готовність до нових форм взаємин з дорослими. Зрозуміло, що тут дуже великі індивідуальні відмінності. А вчення – це наполеглива робота, яка вчить організованості, чималих вольових дій дитини. Це протиріччя між безперервно зростаючими вимогами, які пред'являють до особистості дитини, до навчальної роботи, до мислення, уваги і пам'яті та наявним рівням психічного розвитку, розвитку якостей особистості. Постійно зростають вимоги, що призводить до розвитку особистості учня.

В даний час провідною ціллю вчення є формування здібності дитини без сторонньої допомоги виділяти мету, планувати способи їх втілення, перевіряти та давати оцінку своїм діям. Досягнення цієї мети стає можливим завдяки становленню різнобічних шкільних досягнень школярів.

Школою оцінюється рівень учбової діяльності дитини, її поведінки. У свою чергу ця оцінка впливає на характер відносин дитини з оточуючими: з вчителями, батьками та товаришами. Л. Божович зазначає, що до школяра, який недбало відносяться до учбових обов'язків, який не бажає вчитися, оточуючі ставляться інакше, ніж до дитини, яка намагається старанно виконувати свій громадський обов'язок [21, с. 12].

Зміни в житті дитини зумовлюють серйозні перебудови в системі її відносин з дорослими і однолітками. Тепер система «учитель-дитина» стає

визначальною у відносинах між дитиною з одного боку, та батьками та іншими дітьми – з іншого боку.

Основним видом занять молодшого школяра є навчальна діяльність. Починаючи з моменту надходження дитини в школу, навчальна діяльність здійснює свій вплив на всю систему відносин.

Специфічні особливості навчальної діяльності молодшого школяра [3, с. 83]:

1. Навчальна діяльність дитини, яка навчається в молодшій школі громадська за своїм змістом, смислом, і за своєю формою, але в той же час реалізується індивідуально, а її продукти – це витвори особистісного засвоєння. У ході учбової діяльності учень освоює вміння і знання, які вже вироблені людством. Предметом модифікації в навчальній діяльності є не зміна самих знань, а зміни суб'єкта навчання.

2. Один з головних підсумків навчальної діяльності – це придбання школярем вміння виконувати свою роботу на різних уроках, підпорядковуватися обов'язковим правилам, які вироблені в суспільстві. Процес підпорядкування правилам допомагає сформуванню в учня вміння контролювати власну поведінку.

До моменту надходження дитини до школи відбувається становлення навчальної діяльності.

У зв'язку з цим, становлення шкільної активності в отриманні знань в значній мірі проходить стихійно. Як зазначав І. Зязюн, удосконалення навчання повинно входити в комплекс питань, які ставляться під час навчання в початковій школі [37, с. 157].

Навчання в школі ставить перед дитиною ряд питань: поставленого певного завдання – навчатися; здатність підкоряти свої розумові діяння цій меті. Дитина-школяр повинна запам'ятовувати тільки те, що від неї вимагається на уроці. Вона не може заучувати тільки ті предмети, які їх найбільше подобаються, які самі притягують її увагу. Дитина має вивчати

різносторонні предмети, та намагатися засвоїти всю викладену на уроці інформацію.

Дитина, яка не відчуває рівноправного партнерства зі своїм учителем на уроці, несвідомо намагається заповнити цю потребу за допомогою позитивних емоцій. При будь-якій можливості спілкування з однолітками, вона тут же знаходить привід для цього. Напруження волі, що заохочується дорослими, швидко знесилоє та набридає дитині, і вона несвідомо прагне зняти негативну напругу. Розумове і афективне ставлення до правил, моральних норм зростає в учня за допомогою емоційно оцінного ставлення до нього дорослої особи. Афективним відношенням до учня, учитель санкціонує чітку модель поведінки [3, с. 69].

З часом, опанування учнем шкільної реалії, у неї вимальовується впорядкованість взаємовідносин у шкільному колективі. Її початок покладають особисті душевні стосунки з однолітками і вчителем що превалюють над усіма іншими.

Як зазначає Е. Боно, набуття навичок соціальної взаємодії з групою однолітків і вміння заводити друзів є один з головних періодів розвитку дитини даного віку [2, с. 20].

Результати досліджень, проведених К. Бітюков, показують, що ставлення учня до товаришів і саме розуміння теплих взаємовідносин мають певний зривок протягом терміну дорослішання [9, с. 217].

Невдоволення, гнів учень показує в основному в словесній формі – грубить, дражнить.

Л. Босова при цьому зазначає, що переживання сорому дитина починає проявляти більш приховано. У цей час дитина вже вчиться розуміти характер переживань інших людей, набуває здатності співпереживати емоційному стану однолітків і дорослих [4, с. 78].

Отже, вік молодшого школяра – це етап розвитку дитини від 6 до 11 років.

Основною діяльністю дитини на цьому етапі розвитку є пізнання навколишньої дійсності через навчання. Молодший школяр в ході навчання освоює вміння і знання вже вироблені людством, а предметом зміни є він сам і здобуває вміння підкорятися правилам суспільства.

Провідним етапом розвитку пізнання дійсності учнів цього віку є поступовий розвиток пізнавальних процесів. Це виражається в формуванні абстрактно-логічних типів мислення, довільної уваги, розвиток смислової пам'яті, писемного мовлення.

Глибинні зміни відбуваються і в формуванні особистісної, емоційно-вольової та комунікативної сфери молодшого школяра. У цьому віці формується вміння оцінювати і рефлексувати свою діяльність, придбання навичок спілкування з однолітками й уміння заводити друзів, зростає вміння володіти своїми почуттями.

1.2. Інноваційні педагогічні освітні технології в навчанні

Останні 10-15 років стали для шкільної освіти періодом інтенсивного пошуку нових концептуальних ідей і шляхів розвитку. Йдеться про становлення оновленої системи освіти, яка передбачає постійне оновлення відповідно до вимог суспільства. Ключовою характеристикою такої освіти стають є формування творчих компетентностей, готовності до перенавчання.

Урок – це відображення культури педагога, його педагогічної майстерності, професійної компетентності, рівня інтелектуальних надбань.. На ньому тримається традиційна школа.

Сучасний – це зовсім новий, актуальний. Актуальний [від лат. actualis - діяльний] є найсуттєвіший для теперішнього часу. А ще – дієвий, сучасний, який має безпосереднє відношення до інтересів людини, яка сьогодні живе, а також насущний, існуючий, який виявляється в дійсності інтерес. І взагалі сучасний урок має бути обов'язково основою для майбутнього.

У сучасній педагогічній літературі наводиться безліч зіставлень традиційного і розвиваючого уроків. Вони добре відомі, але не дають відповіді конкретному вчителю-практику: чому саме зараз так важливо вчити учня, все далі відходячи від класичних шляхів пізнання?

Чому це важливо не тільки для учня, а й для самого вчителя, для кожного окремо взятого українця.

Реалії сьогодення – більше 60% вчителів, як і раніше, вважають за краще давати уроки в традиційній формі. Чому ж реалії такі: тому, що до традиційних уроків не треба багато попередньо готуватися; готувати якісь картки, адже в картках повинні бути завдання не для всіх однакові, а різного рівня, враховувати при цьому ще індивідуальність дитини, яких не знають; наочні посібники.

Природно учні починають шуміти на уроках, розмовляти, сміятися. А вчитель ще може і не помітити, і продовжує вести урок, незважаючи на все, що відбувається навколо нього, продовжує далі пояснювати тему.

Сьогодні вчитель не звільняється від свого обов'язку вчити, він починає вчити по-новому. А урок залишається, як і раніше, провідним типом навчання учнів. Педагог повинен продумати та спланувати хід уроку, встановити необхідні допоміжні засоби, провести цей урок, та проаналізувати свої дії та дії учнів та дати їм оцінку під час навчальної діяльності [11, с. 35].

Учитель має непомітно керувати навчальним процесом, надихати дітей на здобуття нових знань. І в цьому на допомогу вчителю приходять численні ресурси. Ресурс – кількісна міра можливості виконання всякої діяльності; обставини, які дають можливість отримати бажаний результат.

Освітні ресурси – це матеріальні, духовні, тимчасові та інші засоби розвитку людського потенціалу, середовища і діяльності людини. Ресурси сучасного уроку: тимчасові; мотиваційні; технологічні; навчально-методичні та інформаційні; ресурси методичної та психолого-педагогічної компетентності вчителя; матеріально-технічні. Для конкретного знайомства з питанням про технології сучасного навчання варто звернутися до однієї з найважливіших характеристик процесу навчання – основа пізнавальної мотивації дітей. На основі цього критерію технології навчання діляться на дві великі групи:

- 1) технології репродуктивної пізнавальної діяльності;
- 2) технології продуктивної пізнавальної діяльності [35, с. 49].

Технології першої групи спрямовані на пояснення знання, вони мають на меті домогтися безпосереднього розуміння учнями явищ і процесів, які вивчаються. Всі засоби цих технологій служать тому, щоб учень логічно засвоїв предметні поняття, запам'ятав інформацію і був готовий її відтворювати усно і письмово, застосовувати в адекватних ситуаціях. Технології другої групи націлені на те, щоб учні від розуміння загального для всіх сенсу того чи іншого наукового факту, взаємозв'язків, що містяться в загальноприйнятих наукових визначеннях, переходили до вищого етапу розуміння – до розуміння як інтерпретації, так й осмислення, тобто

народженню свого індивідуального сенсу. Ці технології організують для учнів власні шляхи до нового знання, переживання відкриття знання (інноваційні технології).

Технології діяльнісного типу: метод проектів; технології проблемного діалогу (дебати), продуктивного читання і реконструкції тексту; ІКТ; технологія розвитку критичного мислення; дослідницька та експериментальна діяльність; технологія аналізу виробничих ситуацій; технологія оцінювання освітніх досягнень (портфоліо) [9, с. 199].

Інформаційний виклик передбачає розвиток знань і вмінь школярів про використання сучасних технологій, культури роботи з інформацією. Сучасні учні воліють сприйняттям інформації в динаміці, особливо за допомогою інтенсивного візуального ряду, а не тексту. Орієнтація сьогодні робиться на мультимедійну освіту. У широкому сенсі слова термін «мультимедіа» вказує діапазон інформаційних технологій, які застосовують різні ТЗН з ціллю дієвого впливу на користувача. Грамотне використання цих засобів розвиває освітні ресурси сучасного уроку та оптимізує навчальний процес.

Відкриті освітні ресурси – цифрові матеріали, які являються повторно використані для викладання, навчання, досліджень та іншого, які зроблені доступними за допомогою відкритих ліцензій. Види цифрових ресурсів:

1. Навчальний контент включає в себе: електронні підручники, тести, статті, відеофрагменти, інтерактивні моделі, завдання; інструменти (програмне забезпечення); ресурси реалізації (ліцензії). За способом застосування: демонстраційні; інтерактивні; з доступом до мережі Інтернет (онлайн-тести та інші) [8, с. 22].

Варіанти використання ресурсів під час проведення уроку:

- Організаційний момент – запропонуйте черговому учневі оформити доповідь по темі уроку;
- Актуалізація знань – питання або тест, можлива фронтальна робота;
- Мотивація навчальної діяльності учнів-відео (аудіо) демонстрація з постановкою проблеми;

- Первинне закріплення і творче застосування роботи учнів з «Живою картою», віртуальної лабораторії.

- Рефлексія – підведення підсумків у формі: емоційної оцінки своєї участі; сінквейну з осмисленням результату; учні можуть запропонувати життєві ситуації, проводячи аналогії з отриманими знаннями.

Різні типи уроків з застосуванням електронних освітніх ресурсів (ЕОР):

- засвоєння нового матеріалу – відеоуроки он-лайн з Інтернету або диски з матеріалами для первинного закріплення;

- лабораторна або практична робота – віртуальні або цифрові лабораторії;

- інформація про домашнє завдання, алгоритм його виконання – на сайті школи, в електронному журналі або на сторінці в популярних соцмережах;

- дистанційне навчання (консультації) з використанням програм, що забезпечують текстовий, голосовий та відеозв'язок через Інтернет (Skype та інші) [7, с. 87].

ЕОР забезпечують формування ключових компетенцій:

- особистісна орієнтація змісту освіти;

- формування метапредметних компетенцій – готовність учнів використовувати засвоєні знання, вміння і способи діяльності в реальному житті для вирішення практичних завдань [23, с. 301].

Експерти в області ІКТ виділяють цілий ряд новітніх освітніх технологій, які з'явилися за останній час – особистісно-орієнтовані технології, ІКТ в предметному навчанні, інформаційно-аналітичне забезпечення навчального процесу, керування характером освіти. Сучасну якісну освіту вже немислимо уявити без вільного володіння інформаційно-комунікаційними технологіями. Бачення рівня якісної освіти включає необхідність використання інформаційних технологій у роботі. Використання інформаційних технологій підвищує ступінь викладання, створює умови для проведення контролю, вміщає в себе достатньо

інформації та є стимулом в навчанні. Застосування ІКТ під час навчальної діяльності сприяє підвищенню рівня викладання, дає змогу здійснювати контроль за досягненнями учнів [39, с. 314].

Використання знань інформаційних технологій сприяє розвитку нових педагогічних правил і норм, пом'якшує перехід від традиційних до інтерактивних прийомів навчання. Фахівці в області інноваційних освітніх технологій стверджують, що впровадження нових комп'ютерних технологій в учбовий процес, дозволяє підвищити ефективність навчання, в середньому на 30% [16, с. 96].

Вживання інноваційних технологій освіти, дає переваги не тільки учням, а й педагогам. Завдяки розвитку інформаційних технологій, педагог має змогу реалізовувати свій творчий потенціал, використовувати свої педагогічні надбання в роботі, передавати досвід колегам, отримувати оцінку своєї роботи та зазнавати можливої критики. Вчитель необмежений у виборі прийомів, методів та засобів при реалізації своїх творчих ідей.

1.3. Формування творчих здібностей та розвиток творчого мислення молодшого школяра

Етапу становлення молодшого школяра відводиться важливе значення у процесі розвитку творчості дитини, адже саме в цей час проходить формування дитини вступає в активну і свідому фазу. Учень починає усвідомлювати відносини свої з суспільством, свою поведінку. Якщо раніше основною була гра, то зараз стало навчання – перша соціально оцінна діяльність. Під час навчання в учнів формується творче мислення, уява, бачення навколишнього світу, проявляється пізнавальна активність, установлюється певний тип поведінки [25, с. 21].

В учнів 6-11 років виникає зацікавленість, яка складає основу для розвитку креативного мислення в майбутньому. Розквіт творчості у дітей початкової школи – це процес специфічний. Однією з відмінних рис творчості дитини є створення чогось нового. Якщо дитина зробила свої «відкриття» за допомогою вчителя, то це не можна назвати її творчістю, але при цьому для неї воно є чимось новим. Водночас школяр може запропонувати своє самостійно знайдене рішення навіть якщо воно було раніше відоме. Також треба звертати увагу на вікові можливості учнів: їх творчий підхід до вирішення завдання, креативність мислення, шлях до більш складного запам'ятовування до інстинктивної поведінки, до окремо взятого плану дій та рефлексії, які показують себе при вивченні будь-якого шкільного предмету [38, с. 109].

Попри все вчитель повинен розгледіти індивідуальність кожної дитини, для розкриття її творчого потенціалу. Основне покликання педагога – розгледіти в дитині її здібності та допомогти у їх розвитку. Досвід, який дитина одержала у віці школяра початкової школи, добра передумова для творчого розвитку в період початкового навчання. Успішність розвитку творчої ініціативності витікає із того, наскільки багатим і різноманітним був досвід дитини [47, с. 79]. Тому найважливішим питанням, яке спрямоване в

сторону розвитку креативності дитини є навчання та умінням словесного опису засобів вирішення завдання, розповіді про прийоми роботи, основні елементи завдань. Оволодіти необхідним запасом слів для учнів є основою для становлення та засвоєння індивідуального алгоритму дій. Початком творчого шляху є особисте розуміння, а згодом спрямування в зовнішнє середовище [27, с. 16].

Передовий досвід дає змогу виокремити найбільш суттєві засоби розвитку творчих здібностей молодших школярів: наявність різноманітних креативних завдань під час навчання; надання учням можливості працювати окремими групами; застосування різних ігрових методів та дидактичних матеріалів. Найкраще учень початкової школи розкривається на уроках де він може проявити та реалізувати себе як творча особистість. Найкраще дитина молодшого шкільного віку засвоює матеріал через гру [48, с. 8].

На уроках дітям можна створювати ситуації, в яких казкові герої будуть їм допомагати знаходити рішення питань, подорожуючи з ними у країну знань, музики і таке інше. Дитина самостійно вирішуючи поставлену задачу, повинна застосовувати елементи творчості та проявляти креативність. Наприклад, гра «Танграм», де дитині пропонується різноманітність геометричних фігур, з яких вона має створити певні фігури. Ця гра стимулює креативність мислення, розвиток фантазії і розвиває дрібну моторику рук. Можна використати ще ряд задач та ігор, одна з яких представлена професором Дж. Гілфордом, знайти якомога більше самих різних, оригінальних застосувань добре знайомого предмета (камінь, газета, крейда та інші) [29, с. 31].

Ігри – це засоби реалізації творчих можливостей дитини в сучасному світі. Розвиток креативного мислення учнів важливий в будь-якому шкільному віці. Школяр розвивається, творчо використовуючи неординарні методи, участь в творчих іграх, змаганнях, конкурсах-вікторинах, сценічних постановках. В сучасному світі перед дитиною постає необмежена кількість ресурсів, які дають змогу дитині проявити себе як творча особистість.

Основною метою вчителя нової школи є розвинути в дитини креативну індивідуальність.

Молодший шкільний і підлітковий вік мають особливе значення, як для розвитку творчого мислення, так і для психолого-педагогічного супроводу учнів в цілому. У своїй сукупності ці два вікові періоди показують найпотужніший за динамікою відрізок розвитку в плані творчого зростання. На думку О. Кравцова, в віці молодшого школяра, можемо розглядати питання про повноцінне творче мислення, але воно відрізняється ситуативністю і спонтанністю проявів [43, с. 445].

У підлітковому віці, як стає зрозуміло з робіт Н. Вітковська, творче мислення отримує поштовх у розвитку, зміцнюється, входить в систему внутрішньо-психічних зв'язків навчально-пізнавальної діяльності, що закріплюється під контролем особистості [50, с. 251].

Всі основні елементи становлення, які творче мислення може пройти, спостерігаються в період від молодшого шкільного віку до підліткового віку. Молодший шкільний вік відрізняється від усіх попередніх періодів початком активної учбової діяльності.

Психологічною основою навчання учня є метод оволодіння ним знань різного змісту та різного рівня важкості, а також перебіг оволодіння новими знаннями.

Процес засвоєння знань учнями має включати в себе як запам'ятовування окремих фактів, так і сукупність загального досвіду з особистим, бачення в кожній частині суб'єктивного і практичного. Саме початок початкової діяльності мотивує дитину, опредмечує велику кількість вимог і в підсумку створює сталі мотиви. З навчанням учень помічає свій сьогоденний минулий та майбутній світ, її буденність забарвлюється впливом новітньої значимої діяльності – активності пізнавального навчання.

Творчість примножується за допомогою умінь і навичок, які постійно розширюються та дитина поступово навчається оперувати по-новому зі традиційними реаліями, заносити їх в раніше невідомі контакти. Крім того,

пізнання нового за допомогою навчання поповнюється в ході розвитку інтелектуальних і розумових сил.

Учення вимагає від дитини безперервної діяльності, бо пізнання – активний процес. Для розвитку мисленнєвої діяльності учнів потрібно застосовувати мотивацію ззовні, результатом чого буде підвищення розумової здібності дітей: швидко розвивається спостережливість, активується уява, пам'ять, створюються сталі волевові якості індивіда. Такий комплект рис є запорукою творчості – він окреслюється активністю, необхідними зв'язками між психічними процесами, особливо покладається на уяву, ґрунтується на пізнавальній діяльності. Метою творчості на цій стадії послуговує освітній матеріал і буденність учня, яку він бачить під час навчання зовсім по іншому.

На початку становлення свого розвитку учні сміливо знаходять рішення самих різних завдань, оригінально підходять до свого домашнього життя (переносячи в ньому нові знання), без зусиль сприймають різносторонню інформацію. Творчість дістає сильний стимул в операціональному і предметно-змістовному аспектах. Розвитку творчого мислення передують послідовна інтеріоризація засобів навчальної діяльності.

Такі дії набувають постійного характеру і проникають в самий центр психіки, що дозволяє їм керувати загальними уявленнями. В кінці першого класу школи учні застосовують набуте знання перекладене в повний обсяг умінь як засіб для пошуку рішень поставлених питань. Створюється внутрішній план дій, він є сильним механізмом творчості, адже внутрішні процеси після «згортання» і «занурення» добре поєднуються та простіше працюють. Цьому сприяє і посилення незалежності школярів. Навчальна діяльність, крім усього іншого, дає можливість розвиватися творчому мисленню дитини, а також дає імпульс мотиву суб'єктивної значущості.

Творча активність всіляко заохочується і винагороджується позитивними оцінками. У свою чергу це може призвести до зміни мотиву: найчастіше для молодших школярів позитивна оцінка і похвала стають більш

важливими, ніж знайдене рішення. Такий підхід дітей до навчання, по суті, цілком природний і відповідає віковим особливостям періоду. Відомо, що мотив суб'єктивної значущості творчого рішення залишається у дітей цього віку нестійким і вкрай недосконалим, хоча він вперше з'являється в онтогенетичній історії їх розвитку [49, с. 95].

Навчальна діяльність дисциплінує емоційну активність дитини, що також важливо для розвитку творчого підходу, як це показано в дослідженні В. Ковальчук [22, с. 13]. Навчальна діяльність сприяє гармонійній взаємодії чуттєвого і раціонального пізнання, що робить дитячі вистави цілісними, а творче мислення повноцінним, різнобічним і налаштованим до суб'єктивних відкриттів. Крім того, навчальна діяльність привчає дітей до особливостей колективної праці, виховує основи продуктивної міжособистісної взаємодії і таким чином створює основу для нешаблонної групової творчості, а також творчого підходу в міжособистісних стосунках. Варто окремо зупинитися на особливостях психіки молодших школярів, пов'язаних зі специфікою їх розумової сфери. Мислення, як відомо, є провідним психічним процесом в період шкільного дитинства [51, с. 33]. Особливість дітей початкової школи в тому, що матеріал викладений окремими частинами сприймається швидше та стає більш результативнішим. Загалом дітям легше, порівнюючи різні предмети або явища, виділяти відмінності, а не знаходити подібність.

Діти можуть знайти рішення в складних ситуаціях завдяки творчому мисленню. Саме воно ґрунтується на зародженні теоретичного мислення, яке включає в себе рефлексію, внутрішній план розумових дій і аналіз. Як показано в роботах В.Паламарчука, О.Отіч, С.Рудаківської і інших авторів, в 10-11 років особливу силу набирає емпіричне мислення, яке вносить у творче мислення функцію трансдукції, що є основою практичних висновків [34, с. 52].

Особливу характеристику творчості молодших школярів становить притаманна їм конкретна образність мислення. Її наявність цілком зрозуміло, що відбувається переходом від емпірики до теорії і від чуттєвого до

раціонального. У творчості конкретна образність проявляється в нездатності охопити об'єкт у цілому. Іншими словами, конкретна образність більше впливає на предметно-змістову сторону творчого мислення, тобто на якість варіантів і рішення, ніж на творчий підхід.

У молодших школярів словесне мислення переважає над творчим [41, с. 102].

Дитині при вирішенні будь-якого завдання набагато легше зробити щось руками, ніж описати словами, а це означає, що словесне мислення знаходиться на порядок нижче від абстрактного. Але не завжди невміння дати чітке пояснення, буде означати, що дитина не справляється з поставленим творчим завданням.

Це питання розкривають в своїх працях М. Львов, О. Співаковський. Зазначимо, що для молодшого школяра головне викликати інтерес до навчання, спонукати до пізнання нового та намагатися активувати розумову діяльність дитини. Якщо зацікавленість дитини постійно зростає, то зрозуміло, що і активується творче мислення та поєднання раніше отриманих знань та набутих. Можна виділити міжфункціональні зв'язки, зростаючий контроль свідомості і особистості, дозрівання більш продуктивних форм мислення [45, с. 58].

Недостатньо сформована індивідуальність дитини даного вікового періоду знижує рівень творчого мислення, перспективи подальшого навчання та розвитку психології дитини. На даному ж етапі найважливішими досягненнями в творчому розвитку є: оволодіння творчим методом мислення, оволодіння вільною аналітико-синтетичною діяльністю в руслі теоретико-емпіричної системи.

Висновки за розділом I

Беручи до уваги все раніше розглянуте, при науково-теоретичному аналізі інноваційних педагогічних технологій та становлення творчої особистості дитини, ми визначили, що емоційної близькості зі своїм учителем, дитина не задумуючись намагається замінити створенням позитивних ситуацій. Коли дитина відчуває найменшу потребу у спілкуванні з однолітками або ще з кимось, вона відразу шукає спосіб почати діалог не шукаючи для цього вагомий привід. Розумове і афективне ставлення до правил, моральних норм виникає в школяра за допомогою емоційно-оцінне відношення до нього старших. Ніхто інший як дорослий своїм афективним відношенням до учня створює визначену модель поведінки.

Визначили, що провідною рисою розвитку пізнавальної мотивації дітей молодшого шкільного віку є підвищення рівня зацікавленості. Це виражається в формуванні абстрактно-логічних способів мислення, довільної уваги, розвиток смислової пам'яті, писемного мовлення. Глибинні зміни відбуваються і в формуванні особистісної, емоційно-вольової та комунікативної сфери дитини. В такому віці формується вміння оцінювати і рефлексувати свою діяльність, придбання навичок спілкування з однолітками й вміння заводити друзів, зростає вміння володіти своїми почуттями.

Інформаційний виклик передбачає розвиток знань і вмінь школярів про використання комп'ютерних технологій, культури роботи з інформацією. Сучасні учні воліють сприйняттям інформації в динаміці, особливо за допомогою інтенсивного візуального ряду, а не тексту. Орієнтація сьогодні робиться на мультимедійну освіту. У широкому сенсі слова термін «мультимедіа» має таке визначення – це діапазон інформаційних технологій, які використовують різні програмні та технічні засоби з ціллю найбільш дійового впливу на користувача. Грамотне використання цих засобів розвиває освітні ресурси сучасного уроку та оптимізує навчальний процес. Введення інноваційних технологій в навчальний процес, є корисним для

вчителів та учнів. За допомогою використання інформаційних технологій, учитель має змогу впроваджувати в навчальну діяльність свої педагогічні напрацювання, обмінюватися досвідом з колегами, аналізувати відгуки про свою роботу. Перед вчителем постає вільний вибір застосування різних методів навчання та контролю. Вік молодшого школяра має особливе значення, як для розвитку творчості, так і для психолого-педагогічного супроводу учнів в цілому.

Виділили, що для молодшого школяра вивчення матеріалу розкладеного на елементи сприймається легше та вирішується швидше, тому творчість дається легше. Можна виділити, що креативність полягає у вирішенні завдання різними способами. Саме тому у дітей можна помітити, що їм легше встановлювати відмінності між предметами, аніж намагатися простежити спільні ознаки. Гармонійне поєднання в творчому мисленні школярів елементів теоретичного та емпіричного мислення закладає основу здатності до виявлення нетрадиційних причинно-наслідкових зв'язків. Творче мислення зі вступом в цю двобічність знаходить гнучкість, практичність і одночасно узагальненість оперування поняттями. Емпірична сторона творчого підходу забезпечує багатство досвіду і, як наслідок, конструктивність інтуїції.

РОЗДІЛ II. МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ФОРМУВАННЯ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ПІД ЧАС ВИКОРИСТАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ПЕДАГОГІЧНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

2.1. Використання інноваційних педагогічних технологій на уроках у початковій школі

Освіта, отримана в початковій школі, є початком оволодіння новими знаннями. Метою державного стандарту для початкової школи, а саме Нової української школи (НУШ) є запорукою створення для дитини можливості отримання якісної освіти на першому ступені навчання.

Для дотримання таких пропорцій в досягненні цілей і необхідне використання інноваційних технологій. Ось як трактує поняття «інноваційна технологія» О. Боровик: «інноваційна технологія – сукупність прийомів і методів, спрямованих на вивчення, актуалізацію і оптимізацію діяльності, в результаті якої створюються і матеріалізуються нововведення, що викликають якісні зміни в різних сферах життєдіяльності, що орієнтовані на раціональне використання матеріальних, економічних і соціальних ресурсів» [46, с. 155] .

Отже, ми можемо стверджувати, що нове і інновація – це два різних поняття, взаємозамінити які не можна. Необхідно також відзначити, що в науково-методичній літературі та дослідженнях вчених розкриваються такі поняття, як «інноваційна педагогіка», «педагогічна інновація», «інноваційна освіта», «інноваційні технології в освіті». До засвоєнню і впровадження інноваційних технологій в учбовий процес залучаються не одна людина і навіть не група людей, зайнятих в одній сфері, даний процес охоплює багато груп населення, що задіяні в різних напрямках.

Новітні технології в освіті почали висвітлюватися з 80-х років ХХ століття. Конкретно в цей період в педагогіці постає проблема інновацій та, відповідно, її понятійне забезпечення. Це стало темою певних досліджень.

Визначення «інновації в освіті» і «педагогічні інновації», були представлені окремому розділі педагогіки.

Педагогічна інновація – введення нового в педагогічну діяльність, зміни в цілях, змісті, методах і формах навчання і виховання, метою яких є підвищення ефективності спільної діяльності вчителя і учня [10, с. 61].

Педагогічна інновація – це нововведення в галузі педагогіки, цілеспрямована прогресивна зміна, що вносить в освітнє середовище стабільні елементи (нововведення), що поліпшують характеристики як окремих її компонентів, так і самої освітньої системи в цілому [16 с. 54].

Впровадження педагогічних новацій може відбуватися не лише за рахунок включення додаткових потужностей, нових засобів, обладнання, технологій, капітальних вкладень (екстенсивний шлях розвитку), а й за допомогою коштів наукової системи [4, с. 84].

В даний час суттєва увага приділяється здатності учнів знаходити необхідну інформацію, обробляти її і робити певні висновки. У той же час купуються навички соціальної взаємодії з групою однолітків і вміння заводити друзів [1, с. 12]. В результаті змін цілей і завдань, що ставляться перед школами, постає необхідність використання інноваційних технологій навчанні.

Інноваційні технології в освіті видаються комплексом з трьох елементів:

1. Зміст, який передається учням. Він спрямований на формування компетенцій, адекватних сучасному світі. Цей зміст має бути добре структурований, наочно представлений у формі мультимедіа і передаватися за допомогою сучасних комунікацій.

2. Метод навчання, який повинен бути спрямований на активне залучення учнів. Знання повинні засвоюватися не пасивно, а при безпосередній участі дітей.

3. Засоби навчання, що включають інформаційну, технологічну, організаційну та комунікаційну складові [7, с.11].

До основних цілей сучасних освітніх технологій можна віднести:

- формування в учнів фундаментальних знань, які дозволять їм в подальшому отримувати нові знання, працювати і переучуватися;
- формування креативного типу особистості, здібностей до групової та аналітичної роботи, толерантності, формування проектного мислення.

Отже, стає зрозумілим, що застосування інноваційних методів в освітньому процесі необхідно. Але в такому разі постає запитання: якими мають бути ці технології і хто їх повинен втілювати?

Звичайно, відповідь на друге питання напрашується сам собою. Людьми, які впроваджують інновації в освіту, повинні стати вчителі.

У сучасній школі, на наш погляд, весь педагогічний склад повинен проходити перепідготовку або проходити всілякі курси, що дозволяють знайомитися з новими віяннями. В даний час серед вчителів проводиться безліч конкурсів на місцевому, регіональному та всеукраїнському рівнях, що стимулюють їх до впровадження інноваційних методів в освіту. У телекомунікаційних мережах проводяться різні семінари. У глобальній мережі Інтернет існує безліч інформації, що дозволяє також впроваджувати нововведення на уроках.

У педагогічній діяльності сучасних шкіл є великий арсенал інноваційних технологій. Можливість їх використання в освітньому процесі залежить від готовності вчителів сприйняти зміни і, звичайно, від технічної забезпеченості освітніх установ. У багатьох українських школах класи забезпечені інтерактивними дошками та мультимедійними установками, місце вчителя обладнано персональним комп'ютером або ноутбуком з виходом в мережу Інтернет [52, с. 153].

Вчителі-практики застосовують в своїй повсякденній роботі інноваційні технології та сучасні методи навчання, які включають в себе активні та інтерактивні форми. Активні методи передбачають безпосередню участь учнів, їх діяльну позицію в освітньому процесі. Інтерактивні форми дозволяють краще засвоювати одержувані знання за допомогою слухо-

зорового сприйняття. Ці методи відносяться до групових форм навчання, коли учням пропонується працювати в складі колективу, отримувати групові знання, але при цьому нести індивідуальну відповідальність. Педагоги, відзначають доцільність проведення таких форм уроків:

- уроки-екскурсії;
- уроки – зустрічі з відомими людьми, фахівцями різних галузей, творчими персонами;
- творчі уроки – постановка спектаклів, створення газети або фільму;
- перегляд фільмів та відеороликів;
- рішення різних питань за допомогою ігор, таких як «мозковий штурм» або «дерево рішень»;
- групові завдання [13, с.37].

В результаті цього в учнів формуються здібності до отримання нового матеріалу, його аналізу; вони вчаться робити висновки з прочитаного, узагальнювати і систематизувати отримані дані, обговорювати і дискутувати. Безумовно, застосування інноваційних методів в освітньому процесі вже стає необхідністю. Традиційні методи поступаються місцем новим, адже інновації дозволяють формувати «нового» людини, швидко орієнтується і здатного прийняти самостійне рішення.

Але зазначений перехід від традицій до інновацій повинен носити не спонтанний характер. Всі зміни повинні бути ретельно спроектовані, причому за кількома напрямками: психолого-педагогічному, соціально-педагогічному та безпосередньо педагогічному.

Таким чином, інноваційні технології знаходять застосування в будь-якій галузі діяльності людини, в тому числі і в освіті. Плин часу і зміна способу життя диктує необхідність впровадження нововведень. Введення будь-якої інновації носить не спонтанний характер, це планований, ретельно аналізується процес [28, с. 4].

Застосування інформаційно-комунікаційних технологій в хід науки передбачає під собою інтеграцію різних областей знань з інформатикою. Це

призводить до інформатизації мислення учнів і розуміння ними процесів інформатизації в сучасному світі. До переваг ІКТ відноситься: наочність викладається, творчий стиль роботи, безперешкодний доступ до будь-якого джерела інформації на різні теми, оперативність в оновленні відомостей. Учні за допомогою використання ІКТ беруть участь в онлайн-олімпіадах різних рівнів аж до міжнародних, готують проекти з різних предметів. Основним позитивним моментом використання на уроках ІКТ вважається можливість сприйняття отриманої інформації за допомогою аудіовізуалізації.

Застосування даних технологій в роботі педагога дозволяє скоротити час, що витрачається на обробку даних і підготовку до уроків. Однак, при використанні ІКТ на уроках вчитель повинен пам'ятати, що використовуються технічні засоби не замінюють його як педагога, а тільки дозволяють більш яскраво і наочно піднести необхідний матеріал. Інформаційно-аналітичний супровід навчання і управління якістю освіти. Застосування даної технології дозволяє простежити розвиток в часі дитини, класу, групи паралельних класів, школи в цілому. Даний метод став невід'ємною частиною процесів контролю засвоєння предметів учнями, контролю роботи окремих вчителів. Більш ефективно дана технологія працює спільно з застосуванням ІКТ. Яскравим прикладом є введення в дію електронних щоденників і електронних журналів в системі «Мережеве місто», де можна відстежити досягнення окремого учня і школи в цілому в їх динаміці [48, с. 9].

Своєчасне вивчення керівництвом школи всіх одержуваних таким чином даних дозволяє швидко реагувати на негативні тенденції і, як наслідок, підвищувати за допомогою грамотних управлінських рішень якість освіти.

До дидактичних технологій відносяться: ігри; групові завдання; підготовка проектів; самостійна робота з підручником. Метод ігор дозволяє зацікавити учнів, заявляючи. А в результаті отримати необхідні знання,

засвоїти інформацію. Дуже актуально його застосування серед учнів молодшої школи.

Групові завдання сприяють розвитку у дітей уміння вести діалоги, приймати до уваги кілька варіантів вирішення завдань, за допомогою дискусії приходити до єдиної думки.

При підготовці проектів формується величезна база навичок і умінь, які необхідно буде приймати і в позашкільному житті. Для створення роботи учням необхідно знайти джерела інформації, вивчити їх, систематизувати отримані дані і реалізувати в стислій формі. При цьому підготовка проекту вимагає і творчого підходу. Виконана робота супроводжується фото- або відеоматеріалами, створеними безпосередньо учнем [44, с. 20].

В наш час суттєва увага надається здоров'язберігаючим технологіям в освіті. Це системний підхід до процесу навчання, спрямований на підтримання сприятливого психологічного клімату і пропаганду здорового способу життя. Одною з провідних сторін ефективної освіти є комфортна, доброзичлива обстановка під час занять. До психологічно сталого функціонування прагнуть абсолютно всі педагоги. Адже це допомагає знизити бар'єр між учителем і учнем, а значить, і розкрити творчі здібності кожного учня. Доречний гумор, невеликі відступи, тактовне виправлення помилок, стимулювання до розумової діяльності - ось прийоми, використання яких дозволить вчителю досягти комфортної психологічної обстановки в класі. Охорона здоров'я дітей включає в себе кілька напрямків. По-перше, це створення необхідних гігієнічних і психологічних аспектів. По-друге, це пропаганда здорового способу життя. І по-третє, профілактика різних захворює.

Особистісно-орієнтовані технології. У самій їх назві вже закладено сенс. Ці технології спрямовані конкретно на певного учня, удосконалення його умінь. При такому навчанні учень розглядається як окремий суб'єкт і його цілі й потреби висувуються на перший план. При застосуванні даних

інновацій педагогом використовуються методи різнорівневого, модульного навчання, «колективного взаємонавчання» [21, с. 13].

Застосування особистісно-орієнтованих технологій навчання утруднено в загальноосвітніх школах у зв'язку з великою кількістю учнів в одному класі. Дуже поширене використання даних технологій в спеціальних корекційних установах, що пов'язано з малим числом учнів в класах. Крім того, часто у дітей такого виду освітніх установ зустрічається не одне відхилення, що тягне за собою крайню необхідність застосування особистісно-орієнтованого підходу до навчання.

Психолого-педагогічний супровід впровадження інноваційних технологій. Даний принцип має на увазі науково-педагогічне обґрунтування впровадження в освітній процес тих чи інших інновацій. Введення їх в дію спочатку обговорюється на педагогічних радах. Крім цього, можна консультуватися з фахівцями в цій галузі і працівниками, які вже використовують такі інновації, вивчати зарубіжний досвід їх застосування.

Моніторинг інтелектуального розвитку. Введення даної технології дозволяє аналізувати і діагностувати ступінь засвоєння навчального матеріалу кожним учнем за допомогою тестування. За їх результатами будується графік динаміки успішності. Це наочне уявлення допомагає вчителю виявити проблемні теми для кожного учня, а потім застосувати до кожного особистісно-орієнтовані технології.

НУШ ввели нову систему оціночної діяльності. Пояснюється це тим, що всі особисті досягнення як учнів, так і вчителів повинні бути десь відображені. Введення такої оціночної системи дозволяє мотивувати до саморозвитку, постановки та досягнення цілей, розвивати самооцінку і відповідальність.

У відповідності з НУШ в підсумкову оцінку учня повинна бути включена накопичена оцінка, що характеризує динаміку індивідуальних освітніх досягнень протягом усіх років навчання в школі [30, с. 15]. Оптимальною системою збору такої інформації є портфоліо. Технологія

портфоліо містить в собі багато функцій: мотивування, цілепокладання, діагностику, змістовну, коригуючу, навчальну.

Ніякий освітній процес не віддільний від застосування виховних технологій. Це ключовий механізм формування учня. Виховання є основоположним фактором в сучасних умовах освіти. Реалізується за рахунок залучення учнів в додаткові форми розвитку особистості. Це може бути проведення культурно-масових заходів: організація і проведення свят, зустрічей з цікавими людьми, екскурсії, відвідування музеїв і театрів. Реалізувати себе, отримати відмінне від шкільних освіти і виховання учні також можуть в різних центрах додаткової освіти. Робота в гуртках і секціях дозволяє розкрити талант і здібності, творче начало у дитини. Необхідно тільки дати йому свободу вибору і можливість замінити одне заняття іншим, якщо це буде необхідно.

Виховні моменти носять і заняття на уроках. Кожен предмет в тій чи іншій мірі формує особистість учня, дисциплінує його, робить краще. Діяльність сучасних шкіл спрямована на розвиток почуття патріотизму в учнів. Велика увага цьому питанню приділяється особливо на класних годинах [16, с. 81].

Основними положеннями технології перспективно-випереджаючого навчання є міжособистісний підхід, націленість на успіх як головний фактор особистості учня, попередження помилок, а не робота над допущеними, доступність завдань для всіх, передача знань від знає незнаючому.

Педагог-новатор С. Лисенкова відкрила такий феномен: щоб зменшити об'єктивну складність деякого матеріалу, треба випереджати його введення в навчальну програму [7, с. 248]. При застосуванні даної технології складні питання починають порушуватися заздалегідь у взаємозв'язку з досліджуваною темою. Перспективна тема дається в невеликих обсягах, повільно розкривається з усіма необхідними логічними переходами.

Отже, загальні інноваційні технології включають в себе цілий арсенал методів. Здебільшого вони ґрунтуються на застосуванні досягнень науки і

техніки. В основі їх використання лежать принципи технологізації та інформатизації процесу навчання. Невід'ємною метою є розвиток творчих здібностей всіх учасників освітнього процесу і варіативності мислення [29, с. 29].

Інноваційні педагогічні технології найчастіше несуть в собі особистісний підхід. Обґрунтовується це тим, що до сучасної системи освіти пред'являються нові вимоги, перед школами стоїть завдання виховати індивідуума. Тому будь-яка технологія орієнтована на розвиток особистості, її творчого потенціалу. Для застосування таких технологій педагог повинен бути висококваліфікований. Важливими завданнями є: підготовка кваліфікованих кадрів, здатних до творчої та інноваційної діяльності [11, с. 12]. Кожен учитель в сучасній школі повинен бути в душі невеликим, але психологом, щоб уміти спілкуватися з кожним учнем окремо, знаходити індивідуальний підхід до кожного. На допомогу педагогам з цією метою створюється велика кількість літератури, яка орієнтує їх, допомагає справлятися зі складними ситуаціями.

І звичайно, проаналізувавши все різноманіття інноваційних технологій в освітньому процесі, можна стверджувати, що впровадження однієї технології тягне за собою появу і освоєння безлічі інших. При практичному застосуванні необхідно поєднувати кілька методів, тоді навчання буде більш яскравим, насиченим і легко сприйматися.

Введення в дію освітніх стандартів спричинило за собою колосальні зміни в освіті. Назви предметів були змінені, піддалися коректуванню мети і завдання навчання. І як наслідок, стало необхідністю впровадження інноваційних технологій в процес освіти. Яскравим прикладом всіх змін, що відбулися став предмет «Природознавство» в початковій школі [17, с. 100].

В сучасній початковій школі учень має набути нових знань. За допомогою загальних вмінь, у дітей прослідковується встановлена мотивація до отримання теоретичних та практичних навичок, самоорганізація і саморозвиток.

Треба підвищити зацікавленість учнів до оволодіння новими знаннями, виокремлювати незрозумілі поняття, а в результаті навчити вчитися. Наслідком стане те, що дитина буде отримувати задоволення від навчання та буде бачити результат своїх старань.

У рішенні низки питань головний обов'язок покладається на педагога. Треба приділити достатньо уваги при оволодінні новітніми методиками навчання дитини початкової школи, переглянути структуру побудову уроку.

Звісно, оволодіння навчальним матеріалом вимагає від дітей великих зусиль, якщо вони на уроках не проявляють активності. Навпаки, під час виконання індивідуальних завдань школярі виявляють більше зацікавленості та показують кращий результат.

Для перевірки засвоєних знань в ході самостійної групової та індивідуальної роботи на етапі контролю можна використовувати різні форми перевірки. Це може бути і тест, і невелика перевірочна робота, і картка із завданнями. На уроці навколишнього світу по темі «Глобус» у другому класі учні знайомляться з новим матеріалом в ході роботи за технологією індивідуально-бригадного навчання. У міру самостійного знайомства з текстом і роботи по карті-інструкції, діти збиралися в групи, де перевіряли за допомогою один одного, як був зрозумілий матеріал уроку, і виконували завдання в групі. А ось перевірка засвоєних знань проводилася за допомогою кросворда [23, с. 32].

ІКТ можна використовувати в наступних напрямках:

1. Ведення робочої документації в електронному форматі.

Даний напрямок включає в себе: складання календарно-тематичного планування з предметів, методичних скарбничок, розробки класних годин, підготовка карток для індивідуальної роботи і моніторингу рівня досягнень учнів.

2. Використання на уроках і при виконанні домашнього завдання мультимедійних дисків.

3. Створення мультимедійних презентацій.

Для дітей молодших класів результативнішим буде використання наочних матеріалів, для швидшого і кращого сприйняття та засвоєння нових знань. В методичній скарбничці кожного вчителя початкових класів зібраний великий обсяг мультимедійних матеріалів з досліджуваних предметів. На своїх уроках вчитель початкових класів використовує презентації, знайдені в Інтернеті, а також створені самим. Використання на уроках фільмів дають змогу підвищити увагу, створюють позитивний емоційний фон. Їх основою є анімація, котра дозволяє привернути увагу до певного об'єкту, перевірити правильність відповідей учнів, проілюструвати послідовність міркувань і таке інше. При проведенні моніторингів застосовують тестування. Даний вид контролю дозволяє об'єктивно порівняти досягнення учнів, з подальшою статистичною обробкою результатів. У процесі підготовки до уроків дітей навчають знаходити потрібну інформацію. Наприклад, до доповіді, або реферату по навколишньому світу діти шукають матеріал в різних енциклопедіях: «Дитяча енциклопедія Кирила і Мефодія» «Енциклопедія тварин», «Природа України», вчать працювати з розумними і орфографічними словниками, з допомогою батьків шукають матеріал на інших сайтах. Знайдений матеріал містить не тільки текстову інформацію, але і фотографії, відео, анімацію, карти, схеми, вікторини. На уроках крім відомостей з статей підручника, відкривається нове, невідоме, здобуте з електронних джерел та Інтернету. Діти представляють і захищають свої проекти по різних темах.

4. Дослідницька робота учнів.

Виконання дослідницьких проектів націлене на розвиток пізнавальної діяльності учнів і їх самостійної роботи з пошуку, збору, обробки та аналізу інформації. Захист проекту учня проходить у формі презентації.

За допомогою мультимедійного супроводу занять, на уроці економиться до 30% навчального часу, порівнюючи із застосуванням у навчанні класної дошки. Тому, що педагог не витрачає час уроку на зайві дії, а дітям легше сприймати друкований матеріал. Таким чином вчитель може

раціонально розподілити час уроку та подати матеріал у більш цікавому вигляді.

До того ж вчитель має можливість спостерігати за поведінкою дітей, вчасно реагувати на мінливу ситуацію.

5. Використання Інтернет-ресурсів.

Інтернет є величезним інформаційним ресурсом, який щодня поповнюється. Останнім часом в Інтернеті з'явилися численні освітні сайти і портали, форуми, мережеві ресурси з різних предметів, мережеві спільноти вчителів та учнів, мережеві освітні журнали. Інтернет можна вважати способом самоосвіти і саморозвитку. Діти стають шукаючими, спраглими знаннями, невтомними, творчими.

6. Дистанційне навчання учнів, інтернет-олімпіади, інтернет-марафони.

Багато учнів класу беруть активну участь в інтернет-марафонах, інтернет-олімпіадах. Педагоги, мають можливість брати участь в роботі інтернет-форумів, інтернет-педрадах.

7. Використання ІКТ у позаурочній роботі [25, с. 22].

У позаурочній діяльності в початковій школі застосування ІКТ просто необхідно. Використовуючи презентації, вчитель може провести бесіди, заняття з правил дорожнього руху і ОБЖ, позакласні заходи, змагання, класні години, що дозволяє барвисто і наочно уявити будь-який матеріал. Підсумком всіх заходів служать створення мультимедійних альбомів з фотографіями, відеороликів тощо.

Комп'ютер незамінний в спілкуванні з батьками, які можуть задати питання на цікаві для них теми на адресу вчителя в Інтернеті. На своїй сторінці вчителі розміщують фотографії з позакласних заходів, вітають батьків і дітей з Днем народження та святами.

8. Виступи з опорою на презентацію.

Без використання ІКТ вже складно уявити виступ на педагогічних радах, батьківських зборах, коли наочно можна піднести матеріал, супроводивши його діаграмами, схемами, таблицями.

Можна виділити такі умови до випускника початкової школи:

- вміння навчатися, самоорганізація;
- вміння давати оцінку своїм вчинкам;
- розвиток навчальної мотивації, інтересів;
- комунікативність;
- адекватно аналізувати свої перемоги та поразки;
- необхідний рівень розвитку пізнавальних процесів [5, с. 3].

Інтерактивне навчання дає змогу дати відповіді на ряд питань: навчитися працювати в команді, давати кожному можливість висловити свою точку зору.

Інтерактивне навчання – це спеціальна форма організації освітнього процесу, суть якої полягає в спільній діяльності учнів над освоєнням навчального матеріалу за рішенням загальних, але значимих для кожного проблем, в обміні знаннями, ідеями, способами діяльності. Ми вважаємо, що тільки застосування інтерактивних педагогічних методів дає змогу педагогу виокремити та реалізувати в своїй роботі ряд різних завдань. Інтерактивні методи формують аналітичне ставлення до проблем; вміння гідно сприймати чужу думку, здатність знаходити спільну мову з колективом [8, с. 23].

Ці методи сприяють організації освітнього процесу в якому всі учні мають змогу брати участь у вирішенні поставлених завдань, саме це сприяє підвищенню самооцінки у більш слабких учнів, та надає змогу сильним учням усвідомити свою корисність. В такій ситуації педагог вчить дітей самостійно опрацьовувати матеріал, при цьому залишаючись незмінним консультантом і помічником. В результаті це призводить до розвитку комунікативних навичок, можливість до праці в колективі.

Інтерактивні педагогічні методи навчання діляться на 4 групи: групове навчання, фронтальне, навчання в грі, навчання дискусії.

Групове навчальна діяльність – це форма організації навчання в малих групах. Даний вид навчання дає змогу учням вирішувати питання співпрацюючи з однокласниками, дає змогу дитині висловлювати свою

думку в колективі. До прийомів групової роботи можна віднести роботу в парах, робот в малих групах, акваріум [43, с. 304].

До фронтальних інтерактивних методів ставляться такі, що мають за мету співпрацю цілого класу. Це – дебати серед усіх учнів: «Мікрофон», незакінчені пропозиції, «Мозковий штурм», «Навчаючи – вчуся».

До методів навчання в грі відносяться рольові ігри, драматизація.

Метод навчання дискусії – це розвиток пізнання дітей під час засвоєння матеріалу, адже дискусія – це колективні емоційні дебати. До цих методів відносимо: «Метод ПРЕС», «Ток-шоу», «Вибери позицію».

Для успішного застосування інтерактивних методик – максимально донести до дітей новий матеріал, вчитель має ретельно спланувати свою підготовку до уроку [27, с. 15].

Використовувати методи, адекватні віку учнів, їх вміння працювати з інтерактивними педагогічними методиками.

Підбирати для учнів необхідні інтерактивні завдання, які будуть слугувати інструментом до вивчення матеріалу;

Брати до уваги швидкість виконання завдання кожним учнем;

Під час одного уроку застосовувати декілька інтерактивних методів;

Застосування інтерактивних методів пред'являє необхідні завдання до структури уроку. Як правило, пропонується така структура уроку.

1. Мотивація.
2. Оголошення, представлення теми уроку та очікування результатів.
3. Повідомлення необхідної інформації.
4. Інтерактивна вправа – центральна частина заняття.

У своїй роботі вчителя початкової школи застосовують наступні інтерактивні методи і форми навчання: «Мікрофон», «Прима», «Криголам», «Мозаїка», «Займи позицію», «Дерево рішень», «Килим ідей», «Порожнє крісло», «Понятійне колесо», «Мозковий штурм», «Незакінчене речення», «Кожен вчить кожного», «Оживи букву, слово», рольові ігри, проектну діяльність учнів та інші. При викладенні навчального матеріалу вчителі

організують роботу групами для того, щоб діти вчилися висловлювати і відстоювати власну думку, вміли вислухати інших. У дітей така робота викликає задоволення та спонукає удосконаленню творчості при виконанні різних завдань [7, с. 90].

Доведено, що така форма роботи сприяє формуванню в учнів вміння працювати в колективі, для досягнення загальної мети, виконувати окремо доручені обов'язки, узгоджувати свої дії з діями товаришів, вміння аналізувати та сприймати результати колективної роботи.

Спілкуючись між собою діти вчаться співпраці в колективі. А це в свою чергу дає змогу вчителю покращити роботу учнів на уроці.

Таким чином, інтерактивне навчання, зокрема використання інтерактивних педагогічних методів навчання, вчить дітей креативному мисленню, формує особисте бачення проблеми та її рішення, вміння виділити життєві пріоритети. За допомогою інтерактивного навчання учні вчаться взаємному вирішенню поставленого завдання, вміння оцінювати сторонню думку та працювати в команді. Отже, використання інтерактивного методу сприяє становлення особистості, здатність виділити головне в завданні та вміння давати оцінку свої діяльності. Опрацювання зазначених методів в молодшій школі дає змогу дітям середньої школи легко та ефективно продовжити навчання.

2.2. Розвиток творчої уяви і фантазії молодших школярів

У зв'язку з технологічним прогресом актуальність проблеми розвитку уяви і творчого мислення дітей як ніколи значима. У сучасному світі часто можна почути про креативність і здатності нестандартно мислити. Але як розвинути такі якості? У процесі науково-дослідного аналізу спеціальної та методичної літератури ми дали відповідь на це питання. Але для початку нам варто розібратися, що ж собою являє уява і творче мислення. Молодший шкільний вік є періодом онтогенезу в діапазоні з 6,5-7 до 10-11 років [2, с. 18].

Творча уява молодшого школяра зростає в ході дорослішання дитини. Учень який має свої враження про навколишній світ, має деякий досвід почутого, побаченого, перенесеного володіє більш розвиненим уявленням, яке реалізується в творчості та іграх. Сучасна педагогіка вже не сумнівається в тому, що вчити творчості можливо. Під творчими здібностями учнів ми розуміємо комплексні можливості учня у скоєнні діяльності, спрямованої на творення їм нових освітніх продуктів. Через творчість у дитини розвивається мислення [3, с. 25].

Стандартизація умов буття молодшого школяра починає заважати його природному розвитку, яке до цього враховувалося і розумілося близькими людьми. В основному молодший школяр пристосовується до стандартних умов школи, що допомагає йому в навчальній діяльності [41, с. 143]. Молодший шкільний вік є періодом інтенсивного і якісного перетворення пізнавальних процесів (сприйняття, пам'яті, уяви та ін.).

Навчання учня тісно пов'язане з розвитком, звідси важливий педагогічний висновок: створення сприятливих умов для розвитку уяви креативності учнів молодшого шкільного віку призводить до надбання життєвого досвіду та різноманітних вражень. Провідними компонентами творчої уяви молодших школярів є минулий досвід, предметне середовище, які залежать від внутрішньої позиції дитини, а внутрішня позиція з над

ситуативної стає поза ситуативної. У житті дитини молодшого шкільного віку творчу уяву виконують деякі, окремо взяті, завдання. Провідним є те, що подання дійсності у подібні чогось або когось дає змогу прискорювати та полегшувати виконання завдання [34, с. 57].

Ця функція творчої уяви тісно переплітається процесами мислення. Наступна роль уяви підпорядковується регулюванню психічних станів. Уявляючи окремо взяті ситуації учень намагається задовольнити низку своїх запитів. Дана життєвоважлива місія передусім застосовується в психоаналізі [28, с. 4].

Третя функція творчої уяви дає змогу учню регулювати різні емоційні стани, а саме сприйняття, уваги, пам'яті, мови, емоцій. Звертаючи увагу на образи учень може виокремити певні випадки. А також набуває необхідності керувати висловами та спогадами.

Четверта функція включає становлення внутрішнього змісту дій – можливість втілювати їх в думках, не зважаючи на образи.

Остання п'ята функція – це планування і передбачення діяльності, створення нових програм, оцінка їх правильності, процесу реалізації [3, с. 64].

Творча уява, як уже було сказано, створення нового, оригінального способу, ідеї. Розділяють нове на об'єктивне та суб'єктивне. Об'єктивно нове – ідеї, яких не існує в даний момент [4, с. 85].

Розвитку творчої уяви молодшого школяра сприяють такі умови:

- залучення дітей до різноманітних робіт;
- проведення нетрадиційних уроків;
- залучення учнів до вирішення проблемних питань;
- застосування рольових ігор;
- самостійне виконання роботи;
- застосування ряду завдань, в тому числі і психолого-педагогічних.

Таким чином, творча уява дітей має значний поштовх для використання резервів комплексного підходу в навчанні і вихованні. Нам

відомо, що творча уява посідає значне місце в житті учня, який її вплив на його внутрішні процеси і стани і в цілому на організм. І це спонукає виділити і спеціально розглянути проблему творчої уяви. Завдяки уяві молодший школяр створює та планує свої дії. Творча уява виводить молодшого школяра за кордони сучасності, утримує спогади минулого, дає поштовх у майбутнє. Маючи чималу уяву, дитина має змогу «жити» в різному часі, що не дозволив би собі ніхто з існуючих живих істот. [13, с. 39].

Пізнавальні психічні процеси є провідниками в спілкуванні з оточуючим світом. Інформація, яка надходить у головний мозок, повідомляє про конкретні явища і предмети, що змінюються і перетворюються в образ. Пізнавальна діяльність людини складається за допомогою пізнавальних психічних процесів: відчуття, сприйняття, уваги, пам'яті, уяви, мислення й мови. Розглянемо більш докладно процес уяви [8, с. 21].

Розвиток уяви в молодшому шкільному віці багато в чому пов'язано з тим, як буде організована діяльність дітей. Згідно НУШ існує необхідність творчого розвитку учнів. Творчий розвиток дітей в школі відбувається в більшій мірі на уроках естетичного циклу: образотворче мистецтво, технологія, а також у позаурочній діяльності.

На даному життєвому етапі у дитини відбувається інтенсивний розвиток мислення, сприйняття, пам'яті, уваги, уяви, формуються навички спілкування і поведінки в соціумі.

Уява у молодшого школяра розвивається завдяки активному розвитку репродуктивного уяви внаслідок включення в навчальну діяльність. Крім того, молодший шкільний вік є початком розвитку творчої уяви. Творче мислення є основною характеристикою обдарованої особистості [26, с. 51]. При високому рівні творчого мислення людина здатна створювати щось нове і незвичайне, знаходити нестандартні відповіді на життєві питання, вирішувати проблеми нетиповим для суспільства чином. Здатність дивитися на виниклі ситуації під іншим кутом допомагає побачити просте вирішення складної, на перший погляд, завдання [1, с. 16].

Швидко міркувати і оригінально мислити людина може навчитися майже в будь-якому віці, але для дорослого це буде досить складно і займе тривалий час. У дитини такі якості можна сформувати легко і невимушено. У початкових класах для цього є уроки малювання і праці, на яких молодший школяр може проявити себе через творчість. Але варто вказати на те, що зараз ХХІ століття, і в сучасному світі популярністю користуються різні електронні гаджети. Багато батьків купують їх дітям з ранніх років життя, ніж замінюють дитині реальні гри, при яких відбувається розвиток творчих здібностей, на віртуальні.

У своїй роботі з дітьми, починаючи з першого класу, проводять ігрові заняття з визначення рівня розвитку уяви (приведемо приклади таких ігор які представлені нижче у прямій мові вчителя):

1. У мене є багато незвичайних кружечків. Хочете побути трохи «чарівниками». Перетворіть фігурки в будь-яку картинку, домалюй до неї все, що забажаєш. Спробуй! Оцінюючи, звертається увага на оригінальність. На основі аналізу визначається рівень розвитку уяви.

2. Гра «Чарівні окуляри». Ігровий матеріал: олівці, трафарети, «чарівні окуляри» різної форми. Показавши дітям незвичайні окуляри, говоримо, що варто надіти їх, як все навколо (предмети, люди, тварини) набувають форму очок. Даються варіанти ігрового заняття: зобрази, яким ти побачив в цих окулярах пташку, квітку і ін. Гра має масу варіантів.

3. Ігри «Фоторобот», «Чарівники», «Склади зображення», «Закінчи малюнок», «Стежина» і так далі.

Ігри, що розвивають уяву, фантазію дітей, в основному орієнтовані на позаурочний час. Однак з успіхом проводимо їх і на уроках. Бажання вирішити казкову ситуацію – сприяє розвитку креативності та зацікавленості учня до предмету, емоції, гумор і уяву. Уроки «Орігамі» – можливість пограти, пофантазувати. Уроки образотворчого мистецтва – «Кляксування».

Гра допоможе змінити ставлення дітей до буденності. Гра допомагає вчителю згуртувати дитячий колектив, включити в активну діяльність дітей

замкнених і сором'язливих. В іграх вчителю легше дізнатися характер, звички своїх учнів, що сприяє більш нестандартному впливу на кожен взятого окремо дитину.

Велику увагу у своїй роботі вчитель повинен приділяти рухливим іграм, оскільки спеціальні дослідження показали, що 85% часу школярі проводять в сидячому положенні, а це згубно позначається на їхньому здоров'ї. Рухливі ігри-найкращі ліки для дітей проти гіподинамії. При організації проведення ігор, вчитель повинен знати, що призначення ігор не повинно зводитися лише до заповнення вільного часу дітей, а допомагають педагогу виконувати навчально-виховні завдання [15, с. 497].

У своєму арсеналі учитель повинен мати різноманітні види ігор: сюжетні, логічні, дидактичні, ігри, що розвивають у дітей зорову і слухову пам'ять, творчу уяву, пізнання навколишнього світу. Ігри обов'язково повинні бути доступні дітям, підібрані відповідно до віку дітей, їх здібностей і рівнем розвитку. Зміст ігор, які планує вчитель в роботі з дітьми має допомогти дітям закріпити і розширити їх знання. Однак гри не повинні сприйматися дітьми як процес навмисного навчання.

Тут вчителю треба проявляти найбільший такт і обережність. В іграх завжди дуже важливим стимулом повинен бути елемент змагання: «А можна мені?» З усього сказаного можна зробити наступний висновок: гра, як нитка Аріадни, має пролягати в навчально-виховному процесі з дітьми в групі продовженого дня, так як це другий дім для дітей, де вони повинні відчувати себе комфортно. Стимулюючи уяву в одному виді творчості (словесному), ми розвиваємо і інші його види (артистичні, музичні). Кожен учень є особистістю. Все, що потрібно для того, щоб вони могли проявити свої таланти, – це вміле керівництво з боку вчителя [12, с. 40].

Як відомо, період від 6 до 12 років дуже важливий у розвитку дитини. Саме в цей період закладається основа для підготовки дітей до творчої праці. У цьому віці розвивається уява, творче мислення, виховується допитливість, спостережливість, вміння аналізувати, проводити порівняння, узагальнювати

факти, робити висновки. «Учень – не посудина, яку треба наповнити, а факел, який треба запалити» [45, с. 54]. Справжню силу навчання в школі має в тому випадку, якщо пізнавальна діяльність учнів на уроці викликає у них радість, задоволення, успішність пізнання.

Важливу роль у розвитку творчого мислення молодших школярів відіграють навчальні завдання, які виступають в якості стимулу розумової діяльності, оптимізують навички розумової діяльності, прищеплюють навик гігієни пізнавальної сфери і визначають її характер. Від успішності в розвитку творчих здібностей багато в чому залежить якість подальшого навчання і виховання людини. Тому завдання на розвиток творчих здібностей та логічного мислення використовуються на всіх уроках, а не обмежуються будь-яким одним предметом [19, с. 219].

Проведена в системі робота з розвитку творчих здібностей молодших школярів дає позитивні результати: у дітей розвивається стійкий інтерес до знань і потребу в їх самостійному пошуку, бажання зробити власне вчення радісним і успішним; діти охоче беруть участь в різних предметних олімпіадах і займають призові місця. Є чудове правило: хочеш, щоб діти чогось дуже захотіли навчитися – забезпеч їм перший успіх.

Отже, уява це всебічна спроможність особи до зведення нових відображень (уявлень) реальності шляхом зміни змісту сформованого практичного, чуттєвого, інтелектуального і емоційно-сміслового досвіду. Основне завдання уяви це уявлення очікуваного результату до його здійснення. [12, с. 43].

Таким чином пояснюється механізм інтенсифікації функції уяви у дітей в молодший шкільний період. Особисті знання та вміння цілісно сприймати світ навколо нас недостатні без залучення уяви, для вирішення постійно виникаючих повсякденних і навчальних завдань. У цей період, в процесі сприйняття інформації про оточуюче, молодший школяр безперервно отримує враження про предмети, явища і зв'язки між ними. Внутрішній світ дитини постійно поповнюється враженнями, в результаті чого виникає

бачення та розуміння нових зв'язків між явищами і предметами [17, с. 201]. Молодший шкільний вік це сензитивний період для формування фантазії, в цей час проходить активація функції уяви. На початку відтворює (що дозволяє представити казкові образи), а потім і творчого.

Існуючі знання про уяві дозволяють нам систематизувати і структурувати різні підходи і існуючі способи розвитку уяви у дітей молодшого шкільного віку. Л.С. Виготський дотримувався точки зору згідно одним з базових способів розвитку уяви, мислення, уваги, пам'яті та інших, пов'язаних з ним психічних функцій, є ігри і завдання «відкритого типу», тобто які мають не єдине вірне рішення [31, с. 109].

Важливу роль має розвиток здатності поєднати між собою абстрактні або образні сенси з окремо взятими предметами і явищами. Прикладом реалізації запропонованого Л.С. Виготським методу можна навести такі розвиваючі ігри:

1) Гра «Складання з букв осмислених слів».

Інструкція: Дитині пропонується певний набір букв українського алфавіту і просять скласти і записати якомога більше слів з цих букв. В результат оцінюється кількість складених дитиною слів і їх складність.

2) Ігровий тест «Три слова».

Інструкція: До уваги дитини пропонується три простих слова і просять її за певний інтервал часу написати найбільшу кількість осмислених фраз, таким чином, до складу фраз входили всі три заданих слова, а разом вони становили б зв'язну розповідь.

3) Гра «Використання предметів».

Інструкція: Послідовно дитині показується певний набір картинок із зазначенням звичайних побутових предметів. Після чого дитині пропонується перерахувати всі можливі способи застосування показаного предмета, які він знає і може собі уявити. Чим більше варіантів застосування звичайних побутових предметів він запропонує, тим вища ступінь розвитку у нього уяви і фантазії [5, с. 3].

4) Гра «Кола на воді».

Інструкція: Запропонуйте дитині будь-яке слово, наприклад, «олівець». Запитайте які асоціації викликає у дитини це слово? Запропонуйте дитині підібрати за 1 хвилину якомога слів на першу, другу, третю і наступні літери слова «олівець». Запропонуйте підібрати за означений період часу якомога більше слів, що починаються на склад «ка» і таке інше. Загальновідомо що створення образів уяви здійснюється за допомогою декількох способів. Як правило вони використовуються дитиною неусвідомлено. Ці способи відомі нам з курсу загальної психології, це: аглютинація, гіперболізація, схематизація, типізація і акцентування [15, с. 304].

5) Вправа «Безглузді картинки».

Інструкція: Запропонуйте дитині розглянути спеціально підібрані картинки, на яких зашифрована явні ситуативні помилки або неточності (наприклад, парасолька в руках у дівчини в сонячний і теплий день) і попросіть дитину пояснити безглуздість ситуації. При достатніх навичках рішення запропонованих безглузвих картинок можна запропонувати дитині самій зобразити на папері безглузду картинку, ситуативну помилку або предмет [5, с. 4].

6) Вправа «Конструювання фраз» [12, с. 44].

Інструкція: Дитині пропонується поєднати запропонований набір слів за допомогою прийменника або падежу. Наприклад, слова: «булочка, варення», рішення «булочка з варенням»; «Сонце, опівдні» «сонце в полудень»; «Мед, бджоли» «мед бджоли» і т.ін. Коли перша частина завдання виконана, запропонуйте дитині створити скласти свої розповідь, використовуючи раніше отримані поєднання слів.

7) Вправа «Фантастичні гіпотези».

Інструкція: Застосування техніки «фантастичних гіпотез» дуже просте. Суть методу відбивається в сенсі питання «Що було б, якщо?». Для подальшої роботи формують однакову кількість карток (наприклад, 10 і 10), на яких пишуться відповідно 10 іменників слів і 10 дієслів. Їх довільне

поєднання і дає можливість формування гіпотези. Наприклад, вийняті картки «Дім» і «Плавати». Формується гіпотеза: «Що було б, якщо вдома могли плавати». Далі дитині пропонується розвинути сюжет і уявити можливі наслідки розвитку подій.

8) Вправа «Виведення наслідків».

Інструкція: Дитині пропонується ряд питань, що починаються зі слів «Що станеться?». Завдання дитини дати якомога повніші і оригінальні відповіді на поставлені питання. Уява взаємопов'язана з емоціями. Уява і емоції в житті дитини нероздільні.

Л.С. Виготський вивів «закон загального емоційного знаку», де зазначив, що «будь-яке почуття, всяка емоція прагнуть втілитися в образи, відповідні цьому почуттю» [13, с. 42].

Тому, чималий розквіт уяви завдячує емоціональному життю. Другий закон Л.С. Виготського називається «законом емоційної реальності уяви». Він засвідчує, що «всяке побудова фантазії назад впливає на наші почуття, і якщо це колег і відповідає саме по собі дійсності, то викликаного їм почуття є дійсним, реально пережитим, захоплюючим людини почуттям». Отже застосовуючи різноманітність психічних станів школяра можна розкривати фантазію, таким чином у дитини вільно утворюється різноманітність емоцій. Нижче наведемо ряд методів, які активізують уяву дітей в поєднанні з емоціями [19, с. 117].

9) Вправа «Що означає інтонація».

Інструкція: Дану вправу краще виконувати в групі дітей. Ведучий прочитавши дітям казку, пропонує дітям, по черзі самим прочитати казку, але змінюючи при цьому інтонацію. Кожен учасник повинен читати зі своєю інтонацією, намагаючись надати іншу, раніше не звучала, емоційне забарвлення тексту. Запропонуйте прочитати казку «по-доброму», «жалібно», «весело», «сердито».

10) Гра «Пантоміма». Інструкція: Всі діти стають в коло. По черзі кожен виходить в середину кола і за допомогою пантоміми показує будь-яку

дію. Наприклад, представляє, як садить деревце, копає лунки і поливає посаджені дерева з лійки і т.д. Переможцями визначаються діти, які найбільш правильно зобразили пантоміму [9, с. 32]. Фантазії розвивають зацікавленість оточуючого світу та поглиблюють набуті знання. Діяльність до якої дитина виявляє підвищений інтерес будується на особистій уяві. Нижче наведені ряд таких методик, розроблених вітчизняними психологами.

11) Гра «Архімед» [7, с. 387].

Інструкція: Назва даної вправи було запозичено з історії, коли Архімед знайшов рішення вважалася нерозв'язною завданням. Дитині пропонується спробувати вирішити нерозв'язані завдання. Завдання дитини дати якомога пропозицій (ідей) для вирішення цих проблем. Після того як він вирішить одну проблему, запропонуйте пошукати ще рішення і так до тих пір, поки він не «вичерпається». Наприклад, «Як побудувати палац за одну ніч?», «Як з мухи зробити слона?», «Як порахувати всі краплі в морі?».

12) Гра «Перетворення».

Інструкція: Береться простий предмет. Наприклад, стакан. За допомогою міміки, пантоміміки, імітації дій з предметом, його потрібно «перетворити» в зовсім інший. Стакан в вазу, вазу в глечик і так далі. Після того, як ставати ясним, у що перетворився використовуваний предмет, його бере інший учасник гри і «перетворює» в щось інше [5, с. 5]. В силу важливості і значимості уяви для дитини необхідно докладати всіх можливих зусиль з метою розвитку і, одночасно, використовувати його для оптимізації навчальної діяльності.

Цьому в значній мірі сприяють наведені і систематизовані за принципами дії методики, способи і техніки розвитку уяви молодших школярів. Хочеться відзначити, що існує безліч інших ігор, методів, тестів для розвитку уяви, але всі вони підпорядковані наведених у цій статті принципам дії. Описані форми роботи можна багаторазово варіювати, змінювати і модифікувати. Пам'ятаємо, меж для уяви немає!

2.3. Мультимедійні технології як засіб розвитку творчих здібностей дітей молодшого шкільного віку

Проблема розвитку творчих здібностей дітей постійно перебуває під пильною увагою педагогів та психологів протягом багатьох років. Саме творчі особистості вносять величезний вклад в усі сфери людської діяльності: в мистецтво, в науку, в історію розвитку цивілізації.

Сучасному суспільству потрібні ініціативні, творчі люди, готові знайти нові підходи до вирішення значущих соціально-економічних, культурно-просвітницьких завдань, здатні швидко адаптуватися і бачити в інформаційному суспільстві. Інтерес до розвитку творчих здібностей дітей в музичній творчості зріс з початку минулого століття і в даний час є однією з актуальних завдань музично-естетичного виховання.

Сформований за багато років в педагогічній науці і практиці досвід розвитку творчих здібностей дітей на уроках музики в умовах інформатизації освіти потребує узагальненні та систематизації.

Результат теоретичного осмислення повинен бути спрямований на створення інноваційних педагогічних моделей, побудованих на використанні сучасних технологій навчання і спрямованих на «формування нового типу інтелекту, іншого способу мислення, пристосованого до мінливих економічних, соціальних та інформаційних реалій» [10, с. 10]. Творчі здібності – це комплекс властивостей і якостей особистості, які потрібні для результативного впровадження творчої діяльності, в ході якої з'являється можливість перетворювати предмети, явища; наочні, емоційні та уявні образи; відкривати для себе нове; знаходити та застосовувати унікальні висновки.

В. Н. Дружинін виділяє три підходи до проблеми творчих здібностей, які існують в психології:

1. Висування понять «інтелектуальна обдарованість» (А.Маслоу, А.Олох, А.Танненбаум, Д.Богоявленська та інші), «креативна активність особистості» (Д. Богоявленська), заперечуючи існування творчих здібностей.

2. Творча здатність (креативність) як самостійний фактор, незалежний від інтелекту (Г.Груббер, Дж.Гілфорд, К.Тейлор, Я.Пономарьов).

3. Залежність творчих здібностей від рівня розвитку інтелекту. Цю точку зору поділяють багато експертів в області інтелекту, такі як Г.Айзенк, Д.Векслер, Л.Термен, Р. Вайсберг, Р. Стернберг. [4, с. 82]. Розглядаючи творчі здібності з точки зору взаємозв'язку з особливостями мислення, Дж. Гілфорд виділяє їх основний компонент – це дивергентне мислення. Дивергентне мислення від лат. *divergere* – розходитися. Це метод творчого мислення, заснований на пошуку безлічі рішень однієї і тієї ж проблеми або завдання. Значний результат розвитку творчості учнів початкової школи на уроках може бути досягнутий за допомогою використання мультимедійних технологій [18, с. 11].

Великий досвід з використання мультимедіа накопичений за кордоном, дослідниками Б.Андресен, Б.Робінсон, Г.Дейвіс, Д.Джонассен, Д.Кларк, Д.Лаурілард, Д.Хардісті, Дж.Брунер, Дж.Керрол, Дж. Хіггінс, К.Джоунс, М.Мерсер, М.М.Кеннінг, М.Леві, М.С.Пеннінгтон, Н.Гарднер, П.Ріман, П.Скрімшоу, Р.Ласт, С.Уіндітт, С.Фортеск'ю і інші. Ряд учених відзначають очевидні переваги від використання мультимедіа в освіті А.Осін, В.Гріншкун, В.Ізвозчиков, Е.Полат, І.Роберт, Н.Апатова, Н.Семенова, О.Смолянинова, О.Шликова, С.Григор'єв, С.Кравцов, С.Хрозвитокочевський, Ю.Брановський та інші. Серед сучасних досліджень є роботи, присвячені використанню комп'ютерних та інформаційних технологій в музичному мистецтві та освіті, цим займаються М. Залівадний, Н. Сушкевич та інші.

Проведений аналіз наукової літератури дозволяє констатувати, що питання використання мультимедійних технологій в музичній освіті знаходиться в стадії розробки. Мультимедійні технології являють собою

сукупність технологій (приймів, методів, способів), що дозволяють з використанням апаратних і програмних засобів комп'ютера продукувати, обробляти, зберігати, передавати інформацію, представлену в різних формах.

Основними властивостями мультимедійних технологій є:

- інтегрованість (спосіб інтеграції інформації, яка надається в наступних формах: текст, звук, графіка, відео, анімації);
- інтерактивність («діалогічний» режим роботи з комп'ютером);
- гнучкість процесу зміни, як вихідних даних, так і постановлених завдань.

Використання мультимедійних технологій в освіті передбачає виконання послідовності етапів, які включають:

- 1) теоретичне осмислення використання мультимедійних засобів навчання;
- 2) технічну реалізацію;
- 3) функціонування мультимедіа-технологій в освітньому процесі.

Перший етап є провідним, так як в його рамках визначається мета використання мультимедійних засобів навчання, розробляється сценарій, структура викладу навчального матеріалу, відбирається і обробляється інформаційне складові.

Реалізація другого і третього етапів пред'являє до викладача «не тільки високопрофесійних знань у своїй галузі, а й знань в області інформаційних технологій, а також володіння доступними методами і формами організації освітнього процесу з використанням електроннообчислювальної техніки» [24, с. 11].

Аналіз науково-практичних результатів психолого-педагогічних досліджень з підвищення рівня творчості дітей початкової школи з застосуванням мультимедійних технологій в музичній освіті дозволяє виділити два напрямки їх застосування.

Перший напрям пов'язаний з тим, що дані технології включаються в навчальний процес в якості «підтримують» коштів в рамках історично

сформованих традиційних методів. В цьому випадку мультимедійні ресурси виступають як засіб «інтенсифікації навчального процесу, індивідуалізації навчання і часткової автоматизації рутинної роботи вчителів, пов'язаної з обліком, вимірюванням і оцінкою знань школярів» [6, с. 15].

Другий напрям «призводить до зміни змісту освіти, перегляду методів і форм організації навчального процесу в школі, побудови цілісних курсів, заснованих на використанні змістовного наповнення ресурсів в окремих навчальних дисциплінах» [13, с. 37]. Однією з цілей використання мультимедійних технологій в освіті є розвиток творчих здібностей учнів через інтерактивність, яка відкриває перед учнями величезні пізнавальні можливості.

Більшість дослідників, а саме Б.Нікітіна, В.Єфремов, Дж.Сміт, Н.Веракса, О.Д'яченко та інші вважають, що провідним етапом творчості учнів є організація обставин, що спонукають до розвитку талантів. Грунтуючись на позиції Дж. Гілфорда, який вважає основним компонентом творчих здібностей дивергентне мислення, на виділенні «середовища» як фактора впливає на індивіда, ми виділили педагогічні умови, необхідні для удосконалення творчості учнів при застосування мультимедійних технологій. До них відносяться:

- організація освітнього процесу з використанням методу проектів, результатом якого є презентація, підготовлена в PowerPoint;
- створення мультимедійного ігрового середовища навчання і емоційно-позитивні тони спілкування;
- підбір, систематизація та обробка мультимедійних засобів навчання, мультимедійних програм, призначених для творчого розвитку дітей молодшого шкільного віку на уроках музики [42, с. 21].

Перша умова: організація освітнього процесу з використанням методу проектів, результатом якого є презентація, підготовлена в PowerPoint. Даний метод має ряд переваг. Проектна діяльність розвиває мислення, вчить аналізувати ситуацію, спонукає до дослідження і експериментів.

Використання мультимедійних технологій при проведенні проекту є визначальним початком і дозволяє учням помітити закономірність, висунути власну гіпотезу, відчувати, як виникають питання. Результати проектної діяльності можуть бути представлені у вигляді презентацій, буклетів, слайдів, пісеньків і ін. Навчальні проекти обов'язково повинні бути орієнтовані на засвоєння вимог освітніх стандартів, щоб учні вивчали відповідний зміст і розвивали необхідні вміння. При роботі над проектом важливо спиратися на знання не тільки в області музичного мистецтва, а й знання з літератури, образотворчого мистецтва та ін. Введення методу проектів в поєднанні з ігровою діяльністю в початковій школі буде найбільш органічним по відношенню до психолого-педагогічних особливостей дітей молодшого шкільного віку. Позначивши тему проекту, необхідно задавати домашніх завдань, пов'язані зі збором матеріалу по темі проекту. За результатами підготовки домашнього завдання можна влаштовувати дискусії, створюючи ігрові ситуації. Презентації проекту слід готувати спільно з педагогом в програмі PowerPoint, що входить в комплект інтегрованого пакету Microsoft Office [22, с. 26].

Друга умова: створення мультимедійного ігрового середовища навчання емоціонально-позитивного тону спілкування. Молодший школяр, що займається творчою діяльністю, потребує можливості бачити, не боячись негативного сприйняття продукту діяльності. Для прояву творчих здібностей необхідна своєрідна обстановка - мультимедійно-ігрове середовище. Мультимедійне ігрове середовище навчання - навчально-інформаційний простір, де здійснюється взаємодія учнів і педагогів через інформаційні системи (всесвітня мережа Інтернет, навчально-інформаційне середовища, навчальні системи для створення інтернет-проектів, дистанційні освітні курси і таке інше), Засновані на мультимедійних і ігрових технологіях. При організації мультимедійного ігрового середовища навчання важливо систематичне і регулярне використання мультимедійних технологій в навчальному процесі. Мультимедійне ігрове середовище навчання є

поліфункціональним засобом навчання, позитивно впливає на результативний, особистісний та процесуальні аспекти мотиваційної сфери учнів. Грі, як феномену людського явища, в педагогіці і методиці викладання приділяється велика увага. Педагоги А.Ібрагімова, М.Саліхова, Н.Конишева, Ф.Блехер розглядають гру як важливий метод учення дітей молодшого шкільного віку. Ігрові технології є однією з виняткових форм навчання, яка дає змогу зробити цікавим і захоплюючим творчо-пошукову діяльність учнів. Використання мультимедійних ігор в навчальному процесі забезпечить достатню мотивацію, здатну викликати інтерес до змісту проблеми і досягнення успіху. Рефлексивна, пошукова, розумова і організаційна спрямованість мультимедійної ігрового середовища навчання сформує в учнів творче ставлення до дійсності [16, с. 110].

Третя умова: підбір, систематизація та обробка мультимедійних засобів навчання, мультимедійних програм, призначених для творчого розвитку дітей молодшого шкільного віку на уроках музики. На етапі розробки дидактичних цілей, визначення головних ідей уроку, відповідно до НУШ, необхідно здійснити підбір мультимедійних навчальних програм. Мультимедійні програми необхідно підбирати відповідно до змісту навчальної програми.

В даний час існує величезний вибір пізнавальної та освітньої мультимедійної продукції, є широкий спектр навчальних програм, призначених для музичного розвитку і навчання дітей молодшого шкільного віку. Дані мультимедійні програми можна використовувати на уроках музики в якості роз'яснює, інформаційної, евристичної, систематизуючої, мотивуючої та розвиваючої функцій. Поряд з навчальними комп'ютерними програмами поширені програми, засновані на ігровий діяльності. Ці програми отримали назву - навчання з розвагою. Такі програми існують для різних вікових груп, але особливо цінні – для дітей молодшого шкільного віку, в якому ігрова діяльність домінує і грає істотну роль. Великий інтерес для розвитку творчих здібностей представляють мультимедійні ігрові

програми: «Музична мозаїка», «Звукова доріжка», «Вчимося розуміти музику», «Вежа знань», «Хто хоче стати відмінником?!» [8, с.21].

Дані комп'ютерні програми дозволяють здобувати знання в розважальному вигляді, що робить їх особливо привабливими. Так, програма «Музична мозаїка» заснована на складанні окремих нотних фрагментів в цілий нотний текст. Це свого роду музичний диктант, що розвиває музичне мислення і внутрішній слух. У конкурсній програмі закладено функція прослуховування в будь-який момент, як кінцевого результату, так і складаються фрагменти незалежно від того, скільки осередків заповнене. Озвучування нотного тексту дозволяє перевірити правильність зібраної послідовності фрагментів.

Програма «Звукова доріжка» розвиває навички слухового синтаксичного аналізу і ґрунтується на складання музичної мозаїки різних класичних творів із запропонованих звукових фрагментів. «Вчимося розуміти музику» – практичний курс з серії «Школа розвитку особистості» «Кирила і Мефодія», що включає інтерактивні вправи, тестові завдань. «Вежа знань» – мультимедійна ігрова програма пропонує вирішити цілу серію завдань різного характеру з метою звільнення жителів казкової країни [13, с. 38].

Програма містить ігри і загадки, цікаві завдання не тільки з музики, а й по граматиці, фізики, математики, правилам дорожнього руху. У цій грі діти закріплюють вміння вирішувати арифметичні приклади на додавання, віднімання та множення, знання алфавіту, вміння орієнтуватися в часі, правильно переходити вулицю, складати мозаїку, вирішувати логічні завдання і виконувати завдання на кмітливість і ін. В процесі гри у дітей розвиваються логіка і уяву, закріплюються правила дорожнього руху, розширюється мовної кругозір, закріплюються знання з математики та фізики. Програма-тестування «Хто хоче стати відмінником?!» аналогічна відомої телевізійної гри «Хто хоче стати мільйонером?». Вона дає можливість самостійно створювати тести і редагувати їх [32, с. 175].

Серед мультимедійної продукції зустрічаються програми з виконуваними ілюстрованими музичними розповідями. Мультимедійні диски з відеофільмами про композиторів, виконавців, артистів, музичних і театральних діячів; з аудіокнигами, присвяченими музичним творам і про музичні інструменти; із записами музичних творів світової музичної культури, можуть стати основою для підготовки презентацій та інших результатів проектної діяльності.

Отже, ефективному розвитку творчості учнів на уроці музики засобами мультимедійних технологій сприятимуть обґрунтовані педагогічні умови, такі як:

- 1) організація освітнього процесу з використанням методу проєктів, результатом якого є презентація, підготовлена в PowerPoint;
- 2) створення мультимедійного ігрового середовища навчання і емоційно-позитивного тону спілкування;
- 3) підбір, систематизація та обробка мультимедійних засобів навчання, мультимедійних програм, призначених для творчого розвитку дітей молодшого шкільного віку на уроках музики.

Мультимедіа є одним з перспективних напрямків в області інформаційних технологій і володіє великим освітнім потенціалом. Застосування мультимедійних технологій в освіті дає змогу покращити рівень освітньої діяльності. Інтегровані, інтерактивні можливості мультимедійних технологій є високоефективним інструментарієм, що дозволяє розвивати самостійність, креативне мислення молодших школярів. Вживання мультимедійних технологій під час уроків музики доповнює і вдосконалює діяльність вчителя.

Висновки за розділом II

При аналізі особливостей впровадження інноваційних педагогічних технологій на заняттях у початковій школі дізналися, що інноваційні педагогічні технології знаходять застосування у різних галузях діяння людини, в тому числі і в освіті. Плин часу і зміна способу життя диктує необхідність впровадження нововведень. Введення будь-якої інновації носить не спонтанний характер, це планований, ретельно аналізується процес. загальні інноваційні педагогічні технології включають в себе цілий арсенал методів. Здебільшого вони ґрунтуються на застосуванні досягнень науки і техніки. Невід'ємною метою підвищення творчої досконалості кожного члену навчального процесу і варіативності мислення.

При розгляді процесу розвитку творчих надбань молодших школярів виділили, що набуті знання і здатність давати правильну оцінку оточуючому замалі, «поле невизначеності» в сприйманні буття так високо, що рішення постійно виникають повсякденних і навчальних завдань можливо тільки з залученням уяви. У цей період, в процесі сприйняття повідомлень про оточуюче, школяр примножує знання про предмети, явища і зв'язках між ними. У внутрішніх переконаннях учня проходить безперервне перекомбінування вражень, виникає безліч поєднань, що народжують нові зв'язки між явищами і предметами.

При описі мультимедійних технологій як засобу підвищення рівня творчості дітей молодшого шкільного віку, визначили, що мультимедіа є одним з перспективних напрямків в області інформаційних технологій і володіє великим освітнім потенціалом. Застосування мультимедійних технологій в освіті дає змогу поліпшити перебіг навчання. Інтегровані, інтерактивні можливості мультимедійних технологій є високоефективним інструментарієм, що дозволяє розвивати самостійність, креативне мислення молодших школярів.

РОЗДІЛ III. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ РОЗВИТКУ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ШЛЯХОМ ВИКОРИСТАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ПЕДАГОГІЧНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

3.1. Первинне дослідження рівня розвитку творчих здібностей молодших школярів. Проведення констатуючого експерименту

Гіпотеза, яку ми висунули на самому початку нашої роботи: при використанні інноваційних методів у навчанні молодших школярів можна досягти високого рівня розвитку їх творчого мислення.

Для того, щоб здійснити виконання нашої гіпотези, нам необхідно виконати наступні умови:

- 1) Створити благополучну емоційну атмосферу;
- 2) Створити умови для розвитку самостійності дитини під керівництвом вчителя.

Для того, щоб підтвердити цю гіпотезу, нам треба знайти рішення наступних питань:

- 1) Викласти задачі, які застосовує учитель під час виконання роботи з розвитку творчості.
- 2) Виявити винятковість прояву креативності в учнів початкової школи.
- 3) Зробити порівняння підсумків дослідження.

Приступимо до виконання дослідно-експериментальної частини роботи.

Методи дослідження, які було вирішено застосувати при емпіричному дослідженні наступні:

- 1) Методика «Вивчення сприйняття картини»;
- 2) Методика «Намалюй фігурку».
- 3) Методика Михайленко Н.Я. «Обігрування»;
- 4) Методика придумування казки;

- 5) Методика «Телефонна розмова»;
- 6) Методика «Чудесний мішечок»;
- 7) Методика «Завершення фігури».

Як говорилося у вступі роботи, в дослідженні взяли участь молодші школярі, у віці 7 - 8 років.

Спробуємо розкрити досліджувані методики.

- 1) Опис методики «Вивчення сприйняття картини» [14, с. 77].

Підготовка дослідження. Дібрати враховуючи вікові здібності дитини раніше невідомі їй картини, на яких зображено натюрморт, фауна та сюжет.

Описати картини за такими критеріями:

- дати назву та описати суть;
- виділити основні та пересічні предмети;
- встановити послідовність дій.

Проведення дослідження. Експеримент проводиться окремо з кожною дитиною.

Дія перша. Опис картини. Дитина розглядає картини та робить їх аналіз: «Подивися уважно на цю картину і розкажи про те, що ти бачиш». Якщо дитина не в змозі самостійно впоратися, то їй задають допоміжні питання.

Дія друга. З представлених картин дитина обирає найбільш вподобану картину. Вона намагається дати оцінку своєму вибору.

Дія третя. Естетична оцінка картини. Послідовно показують всі витвори мистецтва та просять дитину зробити свій вибір, після цього дитина пояснює, що саме вплинуло на такий вибір.

Аналіз даних. Зважаючи на результати дітей об'єднують в три групи. Рівні розвитку сприйняття представлені в таблиці 3.1.

Таблиця 3.1

Рівні розвитку сприйняття

Група естетичної оцінки	Характеристика вміння оцінювати побачене	Рівень розвитку сприйняття картини
Перша група	відсутність оцінки	низьких рівень

Продовж.табл. 3.1

Друга група	мало усвідомлена оцінка (коли на питання про те, подобається чи не подобається картина, дитина не може пояснити, чому)	середній рівень
Третя група	усвідомлена оцінка, коли дитина мотивує свій вибір, відзначаючи особливості змісту і виразних засобів картини	високий рівень

2) Опис методики «Намалюй фігуру» [14, с. 102]

Ця методика використовується для аналізу наочно-дієвого мислення учнів початкової школи. Суть заключається в тому, що дитина повинна за зразком відтворити представлені фігури. Перед дитиною виставляють шість зразків одночасно та дають необхідні інструменти та матеріали. Вона має виконати роботу якнайшвидше. (В першому з квадратів просто малюється одна лінія навпіл по горизонталі, прокреслена в ньому).

Результати представлені в таблиці 3.2.

Таблиця 3.2

Рівні розвитку сприйняття

Кількість набраних балів	Рівень розвитку
10 балів	Дуже високий
8-9 балів	Високий
4-7 балів	Середній
2-3 бала	Низький
0-1 Бал	Дуже низький

Дані отримані за методикою «Вивчення сприйняття картини» представлені в таблиці 3.3.

Таблиця 3.3

Дані за методикою «Вивчення сприйняття картини»

Кількість дітей	Рівень сприйняття картини		
	Низький	Середній	Високий
100%	48%	42%	10%

Дані отримані при застосуванні методики «Намалюй фігуру» представлені в таблиці 3.4.

Таблиця 3.4

Рівень розвитку сприйняття по другій методиці

Кількість опитуваних дітей	Рівень розвитку				
	дуже низький	Низький	середній	високий	дуже високий
100%	15%	33%	42%	8%	2%

3) Методика Михайленко Н.Я. «Обігрування»

Опис методики: дитині пропонується ситуація, завдання та іграшка, яку він має обіграти. При спостереженні за процесом обігрування ми оцінювали наступні рівні розвитку творчих здібностей і творчого мислення:

Перший рівень - високий. Уміння фантазувати. Учень виявляє ініціативу та без зайвих зусиль пристосовується до нових завдань.

Другий рівень - середній. (Використовує відомий варіант).

Сценарій береться від дорослих або з мультфільмів. Утруднюється включенням в речення раніше невідомих предметів.

Третій рівень - низький. Дитина не в змозі створити новий сценарій. Не здатна придумати щось нове.

Також під час проведення цієї методики ми оцінювали такі якості, які проявилися у дітей як швидкість, оригінальність, гнучкість, варіативність. Всі ці оцінки ми проводили за такими ситуацій:

Ситуація 1 - «Групі учнів надавалась іграшка лисиця Аліса, і дитина повинна була обіграти її.»(Додаток А.3.1).

Ситуація 2 - «Дітям давалось завдання придумати сценарій:« Як би ти грав, якщо в твою родину приїхав доктор Айболить? » (Додаток Б.3.1).

Результати, які нами були отримані представимо нижче.

Всі отримані дані по ситуації 1 заносимо в таблицю 5.

Таблиця 3.5

Дані отримані при визначенні рівня творчого мислення

Кількість % дітей	Перший рівень	Другий рівень	Третій рівень
100%	63%	23%	14%

Розглянемо отримані дані при ситуації №2. Отримані результати за рівнями творчого мислення заносимо в таблицю 3.6.

Таблиця 3.6

Дані отримані при виконанні методики №3 ситуації № 2

Кількість % дітей	Перший рівень	Другий рівень	Третій рівень
100%	68%	23%	9%

При виконанні ситуації 1 третьої методики, там, де необхідно було розіграти ситуацію з приходом в гості Лисицею Алісою. На високому рівні впоралися із завданням - 68%, на середньому рівні - 23% молодших школярів, а на низькому рівні, тобто таких, які не могли ніяк обіграти ситуацію з приходом гостя і не висунули жодної ідеї - 14%.

При виконанні ситуації 2 методики №3, тобто, діти повинні були придумати те, як би вони грали, якщо в їх сім'ю приїхав би доктор Айболить.

При виконанні цього завдання, на високому рівні виявилось - 68% молодших школярів, на середньому рівні виявилось - 23% учнів, а на низькому рівні виявилось - 9% учнів.

Отже, при проведенні першої методики, можна зробити висновок, що більша частина дітей при виконанні двох завдань проявили себе досить непогано, а показали творчий розвиток ситуації і творчий підхід у вирішенні виниклої проблеми. Також можна стверджувати, що на середньому рівні перебуває розвиток творчих здібностей молодших школярів.

4) Методика придумування казки

Опис методики: проводити дану методику можна як групою (3-4 дитини), так і індивідуально.

Ця методика проводиться протягом 10-15 хвилин.

В подальшому дати змогу вигадувати реальні історії. Спочатку треба допомогти дитині покласти початок ситуації, а далі поступово дати змогу самостійно розвивати хід гри.

При аналізі отриманих результатів в ході проведення методики №4 ми зафіксували певні спостереження, які занесли в таблицю 3.7.

Таблиця 3.7

Дані методики №4

Кількість % дітей	Перший рівень	Другий рівень	Третій рівень
100%	75%	20%	5%

При виконанні методики № 4 - придумування казки, на високому рівні проявили себе 75% молодших школярів, на середньому рівні - 20% молодших школярів, а на низькому рівні - 5% молодших школярів. Це говорить про те, що більшість дітей знайомі з казками і розвитком подій в цих казках. Також можна сказати, що більшість учнів не скористалися шаблон готової казки, а постаралися придумати свою неповторну казку, що ще нас переконує в тому, що у більшості дітей при ігровій діяльності розвивається творче мислення. Отже, можемо зробити висновок, що розвиток творчих здібностей молодших школярів перебуває на більш ніж середньому рівні.

5) Методика «Телефонна розмова»

Опис методики - пропонуємо ситуацію і діти її обіграють, наприклад: «розмова №1 «Добрий день, з вами розмовляє лікар. (Нам лікар не потрібен). Я знаю, але вашій дитині час прийти на планове щеплення. (Коли ми маємо це зробити?) Якнайшвидше ... » і розмова №2 «Привіт! Це бабуся. Як ви поживаєте? (Ми, чудово). Ви не хочете завітати до мене на вихідні? Тут сходите на річку, поїсте малини...»

Отримані дані заносимо в таблицю 3.8.

Таблиця 3.8

Дані отримані при методиці № 5

Кількість % дітей	Перший рівень	Другий рівень	Третій рівень
100%	82%	16%	2%

При виконанні п'ятої методики - придумування телефонної розмови. Застосовуючи цю методику ми помітили, що частина дітей з низьким рівнем творчості виявленим в попередніх двох завданнях значно зменшилася. Таким чином, на високому рівні впоралися із завданням - 82% молодших школярів, на середньому рівні - 16% молодших школярів, а на низькому - всього лише 2% молодших школярів. Отже, розвиток творчості учнів молодшої школи перебуває на рівні близько до високого, але все одно вимагає доопрацювання й педагогічного впливу.

б) Методика «Чудесний мішечок»

Ця методика заключається в розтлумаченні вчителем дітям призначення окремо взятих частин приміщення. Частина – для будівництва, інша – для розваг, частина – для заняття спортом.

При цьому по черзі, дитина відносить запропоновані вчителем іграшки в певну частину приміщення ту іграшку, яка найбільш підходить.

Розподілення іграшок відбулося наступним чином: ляльки-герої (№1), ляльки (№2), м'які (№3), військові (№4), будівельні (№5), театральні (№6), машини (№7), музичні (№8), спортивні (№9)

Діти повинні розподілити іграшки в заздалегідь розділені області простору кімнати.

Результати, які ми отримали, при проведенні даної методики, представлені в таблицю 3.9.

Таблиця 3.9

Дані отримані при проведенні методики 6

	№1	№2	№3	№4	№5	№6	№7	№8	№9
Кількість дітей в % (100%)	92%	80%	83%	68%	98%	75%	80%	97%	100%

При проведенні методики №6 - «Чудесний мішечок», де ми по черзі з мішечка діставали по іграшки, а вихованці по черзі, що проходили ці випробування, повинні були віднести іграшку в той кут, де заздалегідь визначили її класифікацію.

За підсумком проведення даної методики ми переконалися, що більшість учнів поділяють іграшки за категоріями і успішно визначають категорію будь-якої іграшки, що говорить про те, що творче мислення знаходиться на досить високому рівні. Кількість молодших школярів, які правильно визначили приналежність іграшок до того чи певного класу поміщені в таблиці 3.9. Отже, звідси випливає, що розквіт творчості дітей перебуває на більш близько до високого рівня, але все одно вимагає доопрацювання й педагогічного впливу

7) Методика «Завершення фігури».

Опис методики-«Ситуація № 1.« Намалюйте картинку » (Додаток В.3.1).

Необхідно намалювати рисунок, беручи за основу кольорову овальну пляму. Колір неважливий. При цьому, треба придумати назву цьому малюнку.

Ситуація № 2. «Завершення фігури» (Додаток Г.3.1).

Необхідно завершити десять незакінчених фігур. І дати назву кожному окремо взятому малюнку.

Ситуація № 3. «Що повторюються лінії» (Додаток Д.3.1).

Основою виступає 30 пар паралельних вертикальних ліній. Беручи кожен пару ліній окремо треба намалювати будь-який малюнок, але він не повинен повторюватися».

Опрацювання результатів цього комплексного завдання складається з оцінювання п'яти показників: «швидкість», «оригінальність», «розробленість», «Опір замикання», «абстрактність назв».

Ключ до тесту Торренса

« Швидкість » - конструктивна продуктивність людини. Охарактеризовано лише в 2 і 3 субтесті відповідно до наступних правил:

«Оригінальність»- суттєва ознака креативності. Рівень оригінальності є доказом неповторності, унікальності, специфічності творчого мислення опитуваної дитини.

«Абстрактність назви» - включає в себе можливість виокремлювати основне, спроможність бачити основу проблеми, що виступає організуючою ланкою між процесами синтезу і узагальнення. Цей результат можна простежити в субтестах 1 і 2. Оцінка коливається по шкалі від 0 до 3.

«Опір замикання» - показує можливість протягом певного періоду бути відкрити до пізнання нового, витримувати паузу у висновках, щоб досягти вищого результату. Результативність оцінюється в субтесті 2. Оцінка від 0 до 2 балів.

««Розробленість» - дає змогу опрацювати та удосконалювати вибране завдання. Підсумовується у всіх трьох субтестах.

Інтерпретація результатів тесту Торренса. Підсумуйте бали, отримані при оцінці всіх п'яти чинників (швидкість», «оригінальність», «абстрактність назви», «опір замикання» і «розробленість») і поділіть цю суму на п'ять. Підрахований результат показує наступний ступінь креативності по Торренсу:

30 балів – погано;

30-34 бала - нижче норми;

35-39 балів - трохи нижче норми;

40-60 балів – норма;

61-65 балів - трохи вище норми;

66-70 балів - вище норми;

> 70 балів – відмінно. Всі отримані результати за трьома ситуацій будуть представлені в таблиці 3.10.

Таблиця 3.10

Дані отримані при проведенні методики №7

Кількість дітей и % дітей		Швидкіс ть	оригінал ьність	Прозробл еність	опір замиканн я	абстракт ність назв	РАЗОМ
100%		80%	75%	93%	78%	92%	-
Бали – кількість дітей – %	Ситуація №1	60 б. 97%	64 б. 92%	65 б. 97%	66 б. 100%	65 б. 98%	64 балів
	Ситуація №2	58 б. 97%	59 б. 90%	60 б. 96%	58 б. 100%	61 б. 100%	59 балів
	Ситуація №3	45 б. 96%	55 б. 92%	60 б. 98%	48 б. 100%	50 б. 98%	52 балів

При проведенні методики № 7 (Тест Торренса), який включає в себе три ситуації, можна дати розгорнуту характеристику не тільки творчого підходу у вирішенні ситуацій, а й психологічну характеристику багатьох якостей особистості молодшого школяра. При виконанні кожної ситуації всі отримані дані були занесені в таблицю 3.10, де під кожним з якостей особистості знаходяться отримані бали в середньому на групу дітей, сама кількість дітей, які проявили певну якість, і відсоток від загального числа дітей, задіяних в дослідженнях. Отже, розвиток творчості дітей молодшого шкільного віку перебуває на більш близько до високого рівня, але все одно вимагає доопрацювання й педагогічного впливу

3.2. Впровадження заходів із залученням інноваційних педагогічних технологій. Проведення формуючого експерименту

До основної мети формуючого експерименту можна віднести організацію і проведення роботи з розвитку уяви і творчості у молодших школярів в процесі художньої та ігрової діяльності. Нами були позначені наступні завдання відповідно до поставленої мети [36, с. 116]:

- 1) розробити систему засобів, і апробувати методи і форми роботи, спрямованих на розвиток уяви і творчості у дітей молодшого шкільного віку;
- 2) необхідно також оцінити ступінь ефективності запропонованої системи роботи.

Поетапне навчання будувалося в залежності від того, яка мета і тема поставленого заняття. Дитині спочатку показували, як можна створювати новий образ, як треба виконувати роботу, потім виконувалося спільна дія, і тільки після цього випробовувані діяли самостійно.

Обов'язковою умовою було те, що проводилася актуалізація минулого досвіду випробовуваних за допомогою опорних слів, питань, наочних засобів [36, с. 202].

З огляду на індивідуальні можливості і особливості випробовуваних, в одних випадках використовувалася організуюча і спрямовуюча допомога в роботі дітей в групах, в інших проводилася спільна робота з дорослими.

Тому найважливішим процесом розвитку творчого мислення дітей є навчання їх умінням словесного опису способів вирішення завдання, розповіді про прийоми роботи, основних елементах завдань, зображення і читання її графічних зображень. Під час всякої творчості спочатку завдання обдумується, а потім впроваджується в життя [20].

Педагогічні знання дають можливість виокремити найдієвіше методи розвитку творчості початківців: використання комплексу творчих завдань; включення дітей до групового вирішення питань творчого направлення; застосування різноманітних ігрових технік.

Вчителі визначають, що на уроках мистецтва та художньої культури у дітей помічається зростання креативності. Беручи це до уваги, вчителі на уроках включають в навчальну діяльність низку ігрових технологій.

На уроки до хлопців можуть завітати казкові герої та надати допомогу у вирішенні різноманітних задач, які можуть подорожувати в країну Творчості, Танцю, Спорту і так далі. Процес розв'язання творчих ситуацій спонукає до активних пошуків, пізнання нового, креативності мислення. Учитель надає можливість учням створити за допомогою геометричних фігур різноманітні зображення. Таке завдання дає змогу дитині можливість удосконалити творчий потенціал. Або ще одна, гра-задача, запропонована психологом Дж. Гілфорда, віднайти масу найрізноманітніших, найкреативніших застосувань добре знайомому предмету.

Цікавим і ефективним для становлення оригінальності у дітей початкової ланки навчання, на наш погляд, так само є завдання, в якому дітям потрібно віднайти різноманітність спільних ознак для несхожих предметів (Колодязь - паркет; колоду - коробка; хмара - двері; лялька - сніг) . Ігри - способи і методи розвитку творчості учня, які при необхідності використовує педагог. Важливим етапом становлення творчості дитини є саме вік молодшого школяра.

Учень найбільш розвивається при використанні педагогом оригінальних методів освітньої діяльності, активна участь в тематичних заходах, театральних постановках, спортивних іграх. Основною ціллю педагога-новатора залишається навчити дитину творчо мислити.

Ми випробовуваних вчили вмінню намічати план дій, виділяти головне, здійснювати самоконтроль. Нами, при підготовці до занять, враховувалися не тільки складність завдання, яке буде запропоновано дитині, але і його обсяг [19, с. 347].

Ми навчали дітей, на всіх заняттях, прийомам творчої діяльності. Проводили роботу, що допомагає:

- виникненню задуму;

- виділенню головного;
- складанню плану його реалізації;
- процесу створення подібної ситуації або образу;
- аналізу результатів.

Необхідно було забезпечити кожному школяру, який бере участь в експериментальному дослідженні ситуацію успіху, тому в процесі виконання завдання, для створення позитивного емоційного стану дітей, надавали різні види допомоги.

Ряд особливостей індивіда формують досвід творчого мислення.

Така сукупність умов включає в себе:

- Особисті якості;
- Змотивована творчість;
- Сукупність психологічних станів;
- Необхідна навчальна підготовленість;
- Професійна спрямованість - формування мотивів;
- Установка на досягнення мети.

Нами також були враховані індивідуальні особливості та можливості кожної дитини.

Програма розвитку уяви і творчості у дітей молодшого шкільного віку заснована на спеціально підібраних іграх й складається з певних блоків: орієнтовний блок, який планує блок, діяльнісний блок, оцінний блок (таблиця 3.11).

Таблиця 3.11

Програма розвитку уяви і творчості в процесі художньої діяльності дітей молодшого шкільного віку

Блок	Мета	Ігри
Орієнтовний	формування	«Дізнайся предмети і намалюй їх», «Дорисуй картинку», «Хто більше придумає і намалює»
Той, хто планує	навичок, необхідних для створення образів уяви	«Подорож в картини», «Складання оповідань», «Небувальщина», «домальовувати розповідь»

Продовж. табл. 3.11

Діяльнісний	навчання баченню і створення сюжетних композицій на основі наочної опори	«Чарівні перетворення», «Геометричні фігури в предметах», «домальовування на основі даного предмета»
Оціночний	включати знайомі фігури і абстрактні елементи в різні зображення	«Склади історію», «Ілюстрації до казки», «Опорні слова»

Комплекс якостей особистості – пропозиції, які дають можливість ставити цілі та більш якісно досягати мети. В цей комплекс входять:

- Педагог – центральна особа педагогічного процесу, яка організовує цей процес, співпрацює зі школярами, активізує їх творчі можливості. Творча активність молодших школярів підвищується, коли педагог намагається застосовувати творчі прийоми при роботі з дітьми.

- Атмосфера колективу, якій присутній затишок та творча гармонія. При цьому вчитель створює умови для розвитку довіри, затишку, створює дух змагання, підкреслює цінність кожного молодшого школяра.

- Засвоєння необхідних знань при використанні новітніх інформаційних технологій та творчих надбань.

- Формування уяви і творчості полягає у взаємодії педагога і молодших школярів з використанням відповідних засобів та технік організації навчальної діяльності [33, с. 14].

3.3. Аналіз ефективності впроваджених інноваційних педагогічних заходів. Проведення контрольного експерименту

Для проведення контрольного експерименту, ми знову використовували ті ж самі методики, що й на констатуючому етапі дослідження.

Таблиця 3.12

Дані за методикою «Вивчення сприйняття картини»

Кількість дітей	Рівень сприйняття картини		
	низький	Середній	високий
100%	15%	58%	27%

Таблиця 3.13

Рівень розвитку сприйняття по другій методиці

Кількість опитаних	Рівень розвитку				
	Дуже низький	низький	Середній	високий	Дуже високий
100%	2%	13%	58%	17%	10%

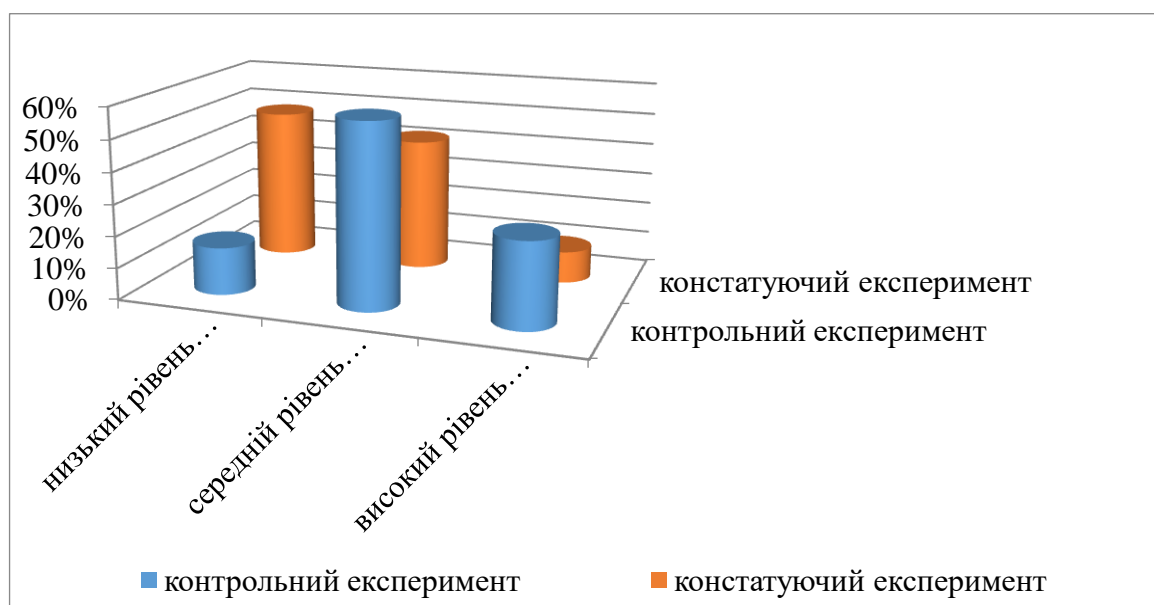

Рис. 3.1 Дані отримані на констатуючому і контрольному експерименті за методикою «Вивчення сприйняття картини»

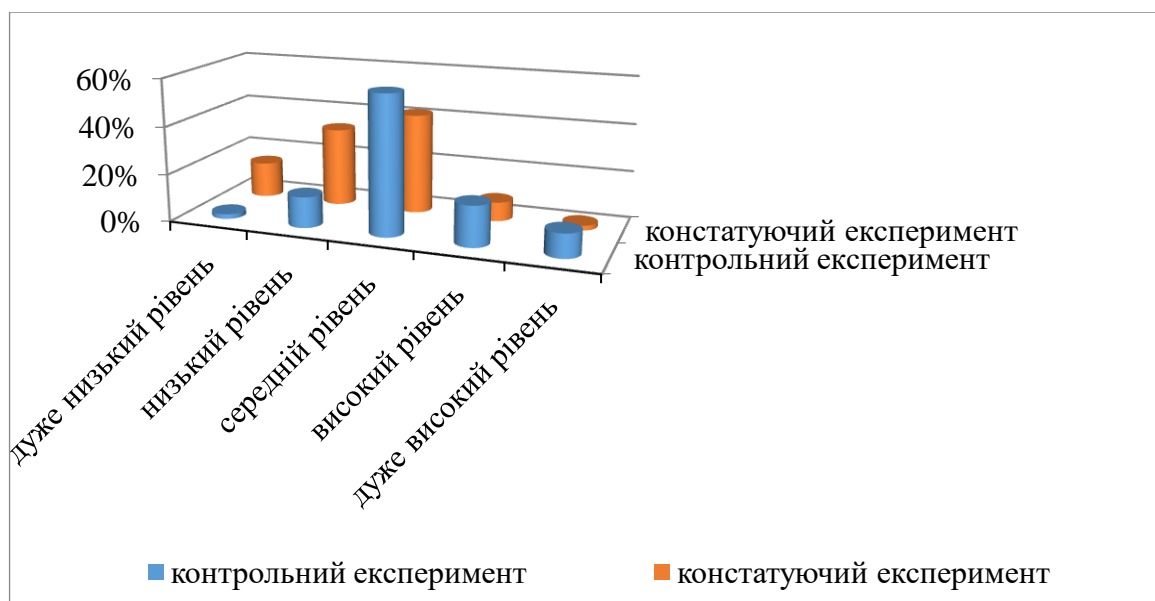

Рис. 3.2. Дані отримані при проведенні методики «Намалюй фігурку» на констатуючому і контрольному експерименті

Данні таблиці показують, що при використанні наявних методів по удосконаленню сприйняття учнями початкової школи картин, ми значно покращили рівень їх творчості і вишуканого смаку, і якщо на констатуючому експерименті у багатьох учнів було виявлено низький та середній рівень творчості, то на контрольному експерименті, показники покращились. Аналізуючи це, можна констатувати, що з дітьми необхідно систематично проводити навчання з ціллю поліпшення рівня творчості та естетичного смаку, поповнення внутрішнього світу. Все це допоможе підвищити рівень естетичного виховання дитини, розширення світогляду, а також їх культурному та духовному розвитку.

Методика Михайленко Н.Я. «Обігравання»

Таблиця 3.14

Дані отримані при визначенні рівня творчого мислення

Кількість % дітей	Перший рівень	Другий рівень	Третій рівень
Констатуючий етап	63%	23%	14%
Контрольний етап	75%	20%	5%

Таблиця 3.15

Дані отримані при виконанні методики №3 ситуації № 2

Кількість % дітей	Перший рівень	Другий рівень	Третій рівень
Констатуючий етап	68%	23%	9%
Контрольний етап	78%	16%	6%

При виконанні ситуації 1 третьої методики, там, де необхідно було розіграти ситуацію з приходом в гості Лисицею Алісою. На високому рівні впоралися із завданням – було 63%, а стало 75%, на середньому рівні – було 23% молодших школярів, стало 20%, а на низькому рівні, тобто таких, які не могли ніяк обіграти ситуацію з приходом гостя і не висунули жодної ідеї - було 14%, а стало 5%. При виконанні ситуації 2 методики №3, тобто, діти мали створити ситуацію, ніби до них завітав лікар Айболить. Під час розв'язання цієї ситуації, на високому рівні виявилось – було 68% молодших школярів, а стало 78%, на середньому рівні виявилось – було 23% учнів, стало 16%, а на низькому рівні виявилось – було 9% учнів, а стало 6%. Таким чином, при проведенні першої методики, зауважимо, що багато дітей при виконанні двох завдань показали творчий розвиток ситуації і творчий підхід у вирішенні виниклої проблеми. Отже, в результаті виявлено, що у молодших школярів високий рівень творчої активності.

Методика придумування казки

Таблиця 3.16

Дані методики №4

Кількість % дітей	Перший рівень	Другий рівень	Третій рівень
Констатуючий етап	75%	20%	5%
Контрольний етап	80%	18%	2%

При виконанні методики № 4 - придумування казки, на високому рівні проявили себе 75% молодших школярів. А стало 80%, на середньому рівні - 20% молодших школярів, а стало 18%, а на низькому рівні - 5% молодших школярів, а стало 2%. Це вказує на те, що більшість дітей знайомі з казками і розвитком подій в цих казках. Також можна сказати, що переважна кількість учнів не скористалися шаблон готової казки, а постаралися придумати свою

неповторну казку, що ще рас нас переконує в тому, що у більшості дітей при ігровій діяльності розвивається творче мислення.

Методика «Телефонна розмова»

Таблиця 3.17

Дані отримані при методиці № 5

Кількість % дітей	Перший рівень	Другий рівень	Третій рівень
Констатуючий етап	82%	16%	2%
Контрольний етап	86%	14%	0%

При виконанні п'ятої методики - придумування телефонної розмови. Або спочатку готову розмову розвинути і дійти певного висновку, за допомогою діалогу. Під час цієї методики, ми простежили, що частина школярів, у яких творчі здібності знаходилися в попередніх двох завданнях на низькому рівні, значно зменшилася. Таким чином, на високому рівні впоралися із завданням - 82% молодших школярів, стало 86%, на середньому рівні - 16% молодших школярів, а стало 14%, а на низькому - всього лише 2% молодших школярів, а стало 0%, тобто ні одного учня. Отже, ця методика показали високий рівень творчості дітей.

Методика «Чудесний мішечок»

Таблиця 3.18

Дані отримані при проведенні методики б

	№1	№2	№3	№4	№5	№6	№7	№8	№9
Констатуючий етап	92%	80%	83%	68%	98%	75%	80%	97%	100%
Контрольний етап	100%	85%	86%	75%	100%	85%	87%	100%	100%

При проведенні методики №6 - «Чудесний мішечок», де ми по черзі з мішечка діставали по іграшки, а вихованці по черзі, що проходили ці випробування, повинні були віднести іграшку в той кут, де заздалегідь визначили її класифікацію.

За підсумком розгляненої методики можемо сказати, що більшість учнів поділяють іграшки за категоріями і успішно визначають категорію будь-якої іграшки, що вказує на те, що творче мислення знаходиться на

досить високому рівні. Кількість молодших школярів, які правильно визначили приналежність іграшок до того чи певного класу поміщені в таблиці 3.18. Отже, шоста методика показала високий рівень.

Методика «Завершення фігури».

Таблиця 3.19

Дані отримані при проведенні методики №7

Кількість дітей и % дітей		Етап експерименту	швидкість	оригінальність	розробленість	Опір замикання	Абстрактність назв	РАЗОМ
Констатуючий етап			80%	75%	93%	78%	92%	-
Контрольний етап								
Бали – кількість дітей – %	Ситуація №1	Констатуючий етап	97%	92%	97%	100%	98%	64 балів
		Контрольний етап	100%	100%	100%	100%	100%	70 балів
	Ситуація №2	Констатуючий етап	97%	90%	96%	100%	100%	59 балів
		Контрольний етап	100%	95%	100%	100%	100%	70 балів
	Ситуація №3	Констатуючий етап	96%	92%	98%	100%	98%	52 балів
		Контрольний етап	100%	98%	100%	100%	100%	70 балів

При проведенні методики № 7 (Тест Торренса), який включає в себе три ситуації, дає змогу охарактеризувати як творчий підхід, а й психологічну характеристику багатьох якостей особистості молодшого школяра.

При виконанні кожної ситуації всі отримані дані були занесені в таблицю 3.19. Як бачимо з приведеної вище таблиці, можемо констатувати, що впроваджені нами заходи на констатуючому етапі мають успіх та є ефективними, оскільки більшість дітей виконала завдання на високому рівні. Отже, можемо зробити висновок, що розвиток творчих здібностей молодших школярів перебуває на високому рівні.

Висновки за розділом III

В результаті опрацьованого матеріалу ми дійшли певних висновків.

На першому етапі експериментального дослідження нами було проведена діагностика ступеня розвитку творчих здібностей молодших школярів. Методи дослідження, які використовувались під час емпіричного дослідження такі: методика «Вивчення сприйняття картини»; методика «Виріж фігурку»; методика Михайленко Н.Я. «Обігрування»; методика придумування казки; методика «Телефонна розмова»; методика «Чудесний мішечок»; методика «Завершення фігури».

Під час проведення експериментально-дослідної роботи, ми дійшли наступних висновків і можемо констатувати, що розвиток творчих здібностей дітей початкової школи перебуває на середньому й вище середнього рівні.

На другому етапі дослідження було вирішено впровадити заходи, засновані на використанні інноваційних педагогічних технологій, для покращення розвитку творчості дітей.

На третьому етапі емпіричного дослідження ми повторно використали ті ж самі методики, що й на першому етапі, та простежили високий рівень творчості школярів. Отже, висунута нами гіпотеза підтвердилася, а саме при використанні інноваційних методів під час уроків можна досягти високого рівня розвитку їх творчого мислення.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

Беручи до уваги все раніше розглянуте, при науково-теоретичному аналізі інноваційних педагогічних технологій та становлення творчої особистості учня, ми визначили, що при тісній співпраці учитель-учень, школяр намагається отримати щонайбільше позитивних емоцій. При будь-якій можливості та з будь-якого приводу, дитина відразу починає спілкування. Розумове і афективне ставлення до правил, моральних норм формується у школяра за допомогою емоційно-оцінного відношення з боку дорослого. Дорослий через своє афективне відношення до учня вибудовує в нього визначений тип поведінки.

Визначили, що основою формування пізнавальної сфери школярів молодшого шкільного віку є піднесення внутрішніх переконань на більш високий рівень. Це виражається в формуванні абстрактно-логічних форм мислення, довільної уваги, розвиток смислової пам'яті, писемного мовлення. Глибинні зміни відбуваються і в формуванні особистісної, емоційно-вольової та комунікативної сфері молодшого школяра. У цьому віці формується вміння оцінювати і рефлексувати свою діяльність, придбання навичок знаходити спільну мову з однокласниками й здатність знаходити друзів, зростає вміння володіти своїми почуттями.

Інформаційний виклик передбачає розвиток знань і вмінь школярів при застосуванні комп'ютерних технологій, культури обробки інформації. Сучасні учні воліють сприйняттям інформації в динаміці, особливо за допомогою інтенсивного візуального ряду, а не тексту. Орієнтація сьогодні робиться на мультимедійну освіту. У широкому сенсі слова термін «мультимедіа» вміщає в себе різновидність інформаційних технологій, які використовують різні програмні та технічні засоби цілцю яких є активний впливу на користувача. Грамотне використання цих засобів розвиває освітні ресурси сучасного уроку та оптимізує навчальний процес. Застосування інноваційних технологій в навчанні, дає переваги не тільки учням, а й

викладачам. Розвиваючи інформаційні технології дають змогу викладачу реалізувати новітні педагогічні надбання, обмінюватися ними з однодумцям, а також аналізувати та робити висновки. Вік молодшого школяра має особливе значення, як для підвищення творчої активності, так і для психолого-педагогічного супроводу дітей в цілому.

Виділили, що специфіка цього віку є основою в розподіленні матеріалу на окремі частини, сприймається учнями краще та швидше, тому креативні завдання діти початкової школи виконують якісніше та з підвищеною зацікавленістю. Варто зазначити, що розвиток творчості дітей спрямований виконання завдання різними способами. Тому у дітей молодшої школи можна помітити переважання вміння знаходити відмінності над вмінням встановлювати подібність предметів. Гармонійне поєднання в творчому мисленні школярів елементів теоретичного та емпіричного мислення закладає основу здатності до виявлення нетрадиційних причинно-наслідкових зв'язків. Творче мислення зі вступом в цю двобічність знаходить гнучкість, практичність і одночасно узагальненість оперування поняттями. Емпірична сторона творчого підходу забезпечує багатство досвіду і, як наслідок, конструктивність інтуїції.

При аналізі особливостей застосування інноваційних педагогічних технологій на уроках у початковій школі дізналися, що інноваційні педагогічні технології знаходять застосування в будь-якій галузі існування людини, а також і в освіті. Введення будь-якої інновації носить не спонтанний характер, це планований, ретельно аналізується процес. загальні інноваційні педагогічні технології включають в себе цілий арсенал методів. Здебільшого вони ґрунтуються на застосуванні досягнень науки і техніки. Невід'ємною метою є підвищення творчої активності кожного члену навчальної діяльності і варіативності мислення.

При розгляді процесу розвитку творчості і фантазії молодших школярів виділили, що особисті надбання та вміння давати правомірну оцінку оточуючому недостатні, «поле невизначеності» в сприйнятті життя так

високо, що рішення постійно виникають повсякденних і навчальних завдань можливо тільки з залученням уваги. У цей період, в процесі сприйняття дійсності, школяр безперервно отримує нові знання про предмети, явища і зв'язки між ними.

Вживання мультимедійних технологій в освіті дає змогу покращити процес навчання та зробити його творчим. Інтегровані, інтерактивні можливості мультимедійних технологій є високоефективним інструментарієм, що дозволяє розвивати самостійність, креативне мислення молодших школярів.

На першому етапі експериментального дослідження ми провели діагностику ступеня розвитку творчості учнів. Методи дослідження, які використовували при емпіричному дослідженні такі: методика «Вивчення сприйняття картини»; методика «Виріж фігурку»; методика Михайленко Н.Я. «Обігрування»; методика придумування казки; методика «Телефонна розмова»; методика «Чудесний мішечок»; методика «Завершення фігури». Ми дійшли такої думки, що розвиток творчості дітей перебуває на середньому й вище середнього рівні.

На другому етапі емпіричного дослідження було вирішено впровадити заходи, засновані на використанні інноваційних педагогічних технологій з ціллю покращення рівня розвитку креативності молодших школярів.

На третьому етапі емпіричного дослідження ми повторно використали ті ж самі методики, що й на першому етапі, та дійшли заключення, що процес розвитку творчості учня перебуває на високому рівні. Тому можемо стверджувати, що висунута нами гіпотеза підтвердилася, а саме при використанні інноваційних методів під час оволодіння школярами новими знаннями можна досягти найвищого рівня розвитку їх творчого мислення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Барташніков О. О., Барташнікова І. А. Інтелектуальна ігротека. Тренування інтелектуальних і творчих здібностей дітей 6 років. Рівень II: методичний посібник. Львів: Оксарт, 2014. 50 с.
2. Бондарева К. І., Козлова О. Г. Педагогічний аналіз інноваційної діяльності вчителя: науково-методичний посібник. Суми, 2001. 44 с.
3. Боровик О. В. Развитие творческого воображения. Методические рекомендации. М., 2000. 112 с.
4. Босова Л. Л. Компьютерные уроки в начальной школе. *Информатика и образование*. 2002. №1. С. 78-86
5. Будак В. Д. Якість педагогічної освіти – майбутнє України. *Технології неперервної освіти: проблеми, досвід, перспективи розвитку*: збірник статей до традиційної IV Всеукраїнської науково-практичної конференції. Миколаїв : Вид-во МФ НаУКМА, 2002. С. 3–6.
6. Букатов В. М. Як виростити інтелектуала. К., 2000. 149с.
7. Ващенко Г. Г. Загальні методи навчання. К.: Українська Видавнича Спілка, 2007. 441 с.
8. Вержиховская А. Т., Литвинова Н. И., Ходочок А. В. Психологические условия подготовки школьников к творческой деятельности. *Психология*. 2007. №37. С.20-24.
9. Вікова та педагогічна психологія / О.В.Скрипченко та ін. К., 2007. 399с.
10. Психологічний словник / за ред. В. І. Войтко. К., 1997. 216 с.
11. Выготский Л. С. Воображение и творчество в младшем школьном возрасте. СПб, 2007. 96 с.
12. Данюшенков В.С. Теория формирования активности личности школьника. *Образование и школа*. 2009. №2. С.39-46.
13. Дараган О. Розвитку мислительної активності сприяє психолог. *Рідна школа*. 2007. №6. С.37-42.

14. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології: підручник. 2-ге вид., Київ: Академвидав, 2012. 352 с.
15. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України. К.: Юрінком Інтер, 2008 / за ред. В. Г. Кремень. 1040 с.
16. Енциклопедія педагогічних технологій та інновацій / упоряд. Н. П. Наволокова. Х.: Основа, 2012. 176 с.
17. Загальна психологія: підручник / С. Д. Максименка. 3-тє вид., перерол. і доп. Вінниця: Нова Книга, 2006. 688 с.
18. Захарова Н.И. Внедрение информационных технологий в учебный процесс. *Начальная школа*. 2008. №1. С.11-16
19. Зязюн І. А. Інтелектуально творчий розвиток особистості в умовах неперервної освіти. *Неперервна професійна освіта: проблеми, пошуки, перспективи* : монографія / за ред. І. А. Зязюна. К. : Віпол, 2000. 636 с.
20. Инновационные технологии при внедрении ФГОС. URL: <http://kuvmetodist.usoz.ru> (дата звернення:
21. Клименко В. Умови творчого розвитку особистості. *Завуч*. 2003. №33. с.11-14.
22. Ковальчук В. Ю. Модернізація професійної та світогляднометодологічної підготовки сучасного вчителя : автореф. дис. на здобуття наукового ступеня. К., 2006. 34 с.
23. Кузьмінський А. І., Омеляненко В. Л. Педагогіка: підручник. К.: Знання-Прес, 2008. 447 с.
24. Левина М. М. Технология профессионально-педагогического образования. М., 2011. 272 с.
25. Логачевська С. Диференціація – одна з форм інтерактивного навчання молодших школярів. *Початкова школа*. 2006. №10. с.18-23
26. Малихіна О. Особливості мотивації учіння дітей молодшого шкільного віку. *Початкова школа*. 2002. №7. С.51-54.

27. Мельников А. Творчість від проблеми до дії. *Шкільний світ*. 2002. №14. С.15-18.
28. Музика О.О. Мотивація творчої обдарованості. *Обдарована дитина*. 2003. №3. С.2-9.
29. Никитина Л.В. Розвиток творчих здібностей учнів. *Початкова школа*. 2010. № 9. С.29-33.
30. Никишина И.В. Инновационные педагогические технологии и организация учебно-воспитательного и методического процессов в школе: науч. пособ. 2-е изд-е, стереотип. В., 2008. 91 с.
31. Общая и профессиональная педагогика / под ред. В. Д. Симоненко. М.: Вентана-Граф, 2005. 368 с.
32. Освітні технології: навч. -метод. посіб. / О. М. Пехота та ін.; за заг. ред. О. М. Пехоти. К.: А.С.К., 2011. 256 с.
33. Отич О. М. Педагогіка мистецтва: сутність та місце в системі наук про освіту. *Мистецтво та освіта*, 2008. №2. С. 13–17
34. Паламарчук В., Рудаківська С. Від творчої особистості до нових технологій навчання. *Рідна школа*, 2008. №2. С. 52-62.
35. Паршина Л. Г. Педагогические условия формирования профессиональной компетенции учителя музыки средствами мультимедиа в процессе вузовской подготовки. *Образование и саморазвитие*. Казань, 2007, № 4. С. 48-54.
36. Підготовка майбутнього вчителя до впровадження педагогічних технологій / за ред. І. Зязюна, О. Пехоти. Київ: А.С.К., 2003. 240 с.
37. Психологический словарь / под ред. А. В. Петровского, М. Г. Ярошевского. М., 2003. 494 с.
38. Психология / под. ред. Г. С. Костюка. К.: Рад. Школа, 2008. 423 с.
39. Психология: учебник для гуманитарных вузов / под ред. В. Н. Дружинина. Санкт-Петербург, 2001. 480 с.

40. Савченко Н. А. Использование мультимедиа-технологий в общем среднем образовании URL: <http://www.humanities.edu.ru/db/msg/80306> (дата звернення:
41. Селевко Г.К. Современные образовательные технологии: учебное пособие. М.: Народное образование, 2008. 256 с.
42. Сиротенко Г.О. Сучасний урок: інтерактивні технології навчання. Харків: Основа, 2003. 63 с.
43. Скрипниченко О. Загальна психологія: навч. посіб. К.: АПН, 2001. с. 512.
44. Співаковський О.В. Педагогічні технології та педагогічно-орієнтовані програмні системи. *Комп'ютер у школі та сім'ї*. Львів, 2002. № 2. С.17 –21
45. Тарадюк Н. В. Інноваційні технології: креативно-виховний аспект : монографія. Луцьк : Твердиня, 2009. 164 с.
46. Телянчук В. П. Інноваційні технології в початковій школі. Х. : Основа, 2008. 233 с.
47. Ушинський К.Д. Вибрані педагогічні твори: в 2 т. Київ: Радянська школа, 2003. Т. 1. 488 с.
48. Федотова Н. Цікаві задачі з природничим змістом. *Початкова школа*, 2000. № 6. С. 8-10.
49. Формирование эстетической культуры младших школьников: из опыта работы / сост. Н.С. Витковская, А.Б. Щербо, Д.Н. Джола. К.: Рад. школа, 2000. 200 с.
50. Химинець В. В. Інновації в початковій. Тернопіль: Мандрівець, 2012. 312 с.
51. Шамова Т.И. Активизация учения школьников. М.: Просвещение, 2009. 134 с.
52. Кушнарєнко Н.М., Шейко В.М. Організація та методика науково-дослідницької діяльності. Харків : ХДАК, 2016. 301 с.

ДОДАТКИ

Додаток А.3.1

Методика №3 ситуація 1

«Здатність оригінально обіграти іграшку»

(Приклади протоколів)

1. Вихователь (бачачи, що Віка сидить одна, підходить до неї і дістає з-за спини іграшку Мені лисицю і говорить:

- Віка, до нас в гості прийшла Лисиця Аліса, їй дуже нудно, вона хоче з тобою пограти.

Віка П. (з цікавістю дивиться на нову іграшку, пожвавлюється): - Підемо, Аліса, я тебе погодую. Сьогодні я спекла дуже смачний пиріг. Ось ти його і спробуєш. (Годує лисицю.) Ой, Аліса, а що в тебе з лапою? Ти, напевно, забилася? Марк, давай ти будеш лікарем і полікуватися Алісу?

Марк Г. : - Давай (одягає халат).

Віка П. : - Доктор, Лисиця Аліса розбила лапу. Полікуйте її.

Марк Г. (розглядає лапу, вдає, що маже, виписує рецепт ліки): - Не переживайте, до весілля заживе.

Віка П. : - Дякую, лікарю. До побачення. А зараз, Аліса, я покладу тебе спати. (Вкладає.) На добраніч. (Виходить.)

2. Вихователь: - Вадим, подивися, яку я принесла іграшку. Її звать Лисиця Аліса. Пограй з нею.

Вадим Б. (розглядає іграшку не поспішаючи, бере на руки, погладжує, починається ходити з нею по кімнаті. Потім підходить до столу, садить лисицю на стілець, ставить тарілку на стіл, робить вигляд, що годує. Погодувавши, укладає спати. Іде.)

3. Вихователь: - До нас в гості сьогодні прийшла Лисиця Аліса. Рита, їй дуже нудно, вона хотіла пограти з тобою.

Рита К. (повільно підходить до іграшки, неквапливо розглядає її, чіпає вуха, ніс, хвіст, бере на руки): - Ти будеш мій донькою. (Несе в ігровий куточок.). Я піду на роботу, а ти сиди, грай в кімнаті. Нікуди не йди. Я скоро прийду. (Садить лисицю на ліжко і йде. Приходить через кілька хвилин з покупками.) Аліса, я прийшла, принесла багато смачненького. Біжи столу, будемо вечеряти. (Приносить іграшку, садить за стіл.) Ось торт, ось пиріжки. Це все я тобі принесла. Їж. (Годує лисицю.) О, вже дуже пізно, тобі, напевно, пора додому. (Віддає іграшку вихователю.)

Додаток Б.3.1

Методика №3 ситуація 2

«Придумай сюжет за умовою»

Вихователь: - Саша, як ти будеш грати, якщо в твою родину прийде Доктор Айболить?

Саша П. : - Якщо до мене в гості прийде Доктор Айболить, то спочатку я познайомлю його зі своїм ведмедем Мішею. Ми сядемо до нього на спину і поїдемо кататися. Спочатку Михайло відвезе нас до мене в спальню, там ми пограємо в мої іграшки. Потім він нас повезе в зал. Там ми з Доктором Айболітом подивимося мультфільм. А коли ми будемо втомлюватися дивитися, то нас Міша відвезе в спальню, і ми ляжемо спати.

Вихователь: - Настенька, розкажи мені, як ти будеш грати, якщо в твою родину прийде Доктор Айболить?

Настя С. (задумавшись): - Він буде мене лікувати. У мене буде боліти животик, а він мені його подивиться, помне, потім дасть таблетку. Я її з'їм і видужаю. Мама скаже йому «спасибі» і проводить до дверей.

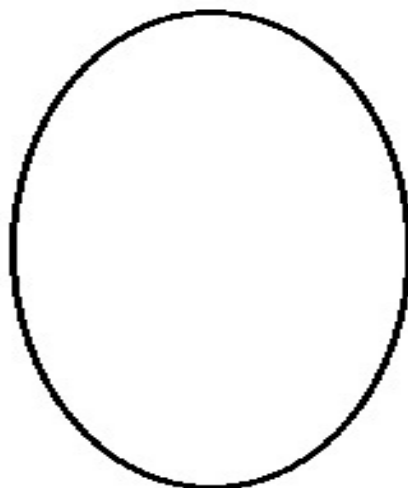
Вихователь: - Артем, як ти будеш грати, якщо в твою родину прийде Доктор Айболить?

Артем С. : - Я буду шофером таксі і буду возити Лікаря Айболить до хворих. Він їх буде лікувати. Спочатку він вилікує мою собаку. У мене є собака. Звуть її Динга. У неї болить лапа. Ось, значить, Айболить вилікує її лапу, тому він полікує пташку. У нас на даху живе пташка. У неї зламано крило, і вона не літає. Я годую її. Доктор Айболить вилікує пташку, і він знову стане літати. Вихователь: - Рита, уяви собі, що в твою сім'ю прийшов Доктор Айболить. Як ти з ним будеш грати?

Рита К. (задумавшись): У сім'ю. Він буде татом, я мамою, а Катя (лялька) - донькою. Папа буде ходити на роботу, він буде працювати лікарем і лікувати хворих. Я буду готувати обід, а потім годувати його і Катю. А коли Катя захворіє, ми приїдемо до нього на роботу, і він полікує свою дочку. А потім настане ніч, і ми підемо спати.

Додаток В.3.1

Ситуація 1 до методики №5

*Примечание:
Цвет выбирается самостоятельно*

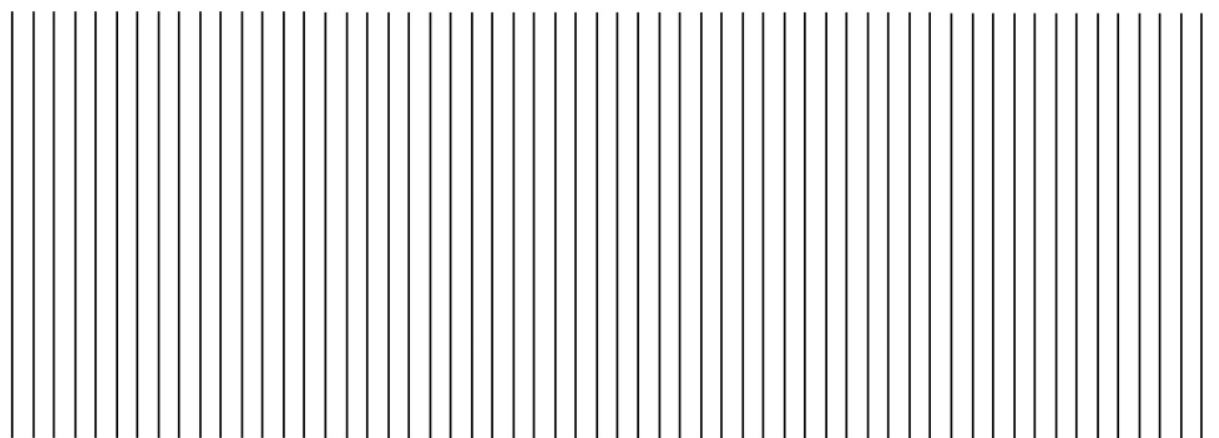
Додаток Г.3.1

Ситуація 2 до методики №5

 1. _____	 2. _____
 3. _____	 4. _____
 5. _____	 6. _____
 7. _____	 8. _____
 9. _____	 10. _____

Додаток Д.3.1

Ситуація 3 до методики №5

шаблон в уменьшенном размере